

DEVASTACIJA PROSTORA ZAŠTIĆENOG PRIRODNO I KULTURNO-ISTORIJSKOG PODRUČJA KOTORA **INVESTITORI PRIJETE BAŠTINI**

DEVASTACIJA PROSTORA ZAŠTIĆENOG PRIRODNO I KULTURNO-ISTORIJSKOG PODRUČJA KOTORA

Investitori prijete baštini

The banner features a central image of a mountain range with a building and a lion sculpture in the foreground. On the left is a stone tower. Logos for CIN, EXPEDITIO, and the European Union are visible. The text is in bold, black font.

CIN Centar za istraživačko novinarstvo Crne Gore

EXPEDITIO

Osnaživanje civilnog društva u borbi protiv devastacije prostora i zaštićenih područja

Ovaj projekat finansira Evropska unija

Centar za građansko obrazovanje
Centre for Civic Education

FRIEDRICH EBERT STIFTUNG

CZIP

FOTIKON

M'BASE

Projekat Osnaživanje civilnog društva u borbi protiv devastacije prostora i zaštićenih područja, realizuje Centar za istraživačko novinarstvo Crne Gore (CIN-CG) u partnerstvu sa NVO Expeditio, a podržan je kroz program „OCD u Crnoj Gori – od osnovnih usluga do oblikovanja politika- M'BASE“ koji sprovodi Centar za građansko obrazovanje (CGO), Friedrich Ebert Stiftung (FES), NVO Politikon mreža i NVO Centar za istraživanje i zaštitu ptica (CZIP). Program finansira Evropska unija.

Stavovi u ovoj studiji isključiva su odgovornost Centra za istraživačko novinarstvo Crne Gore (CIN-CG) i Expeditio i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije.

*Devastacija prostora zaštićenog Prirodno
i kulturno-istorijskog područja Kotora
Investitori prijete baštini*

Izdavač: Centar za istraživačko novinarstvo Crne Gore (CIN-CG)

Za izdavača: Milka Tadić Mijović

Novinar/ka: Maja Boričić, Miloš Rudović

Lektorica: Željana Kandić

Prepress: Dragan Lučić

Štampa: Studio Mouse

Tiraž: 200

Podgorica, maj 2022.

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе,
Цетиње

ISBN 978-9940-836-00-9
COBISS.CG-ID 22406660

ISBN 978-9940-836-00-9

9 789940 836009 >

Ova publikacija je kreirana kroz projekat: „Osnaživanje civilnog društva u borbi protiv devastacije prostora i zaštićenih područja“ koji realizuje Centar za istraživačko novinarstvo Crne Gore (CIN-CG) u partnerstvu sa NVO Expeditio.

Podržan je od Centra za građansko obrazovanje (CGO) u okviru programa OCD u Crnoj Gori - od osnovnih usluga do oblikovanja politika - M'BASE, koji se finansira iz sredstava Evropske unije (EU).

UVOD	7
MORATORIJUM NA GRADNJU U ZAŠTIĆENOM PODRUČJU KOTORA VIŠE NE VAŽI: INVESTITORI PRIJETE BAŠTINI	8
PLANOVI POVEZIVANJA DVIJE OBALE BOKOKOTORSKOG ZALIVA I OPSTANAK NA LISTI SVJETSKE BAŠTINE: VERIGE BI UGROZILE STATUS KOTORA, UPITAN I PRELAZ PREKO LUŠTICE	14
KOTORSKI PUP NIJE USKLAĐEN SA STUDIJOM ZAŠTITE KULTURNIH DOBARA: UGROŽEN KULTURNI PEJZAŽ BOKE	20
TIJELO ZADUŽENO ZA OČUVANJE PODRUČJA KOTORA NE RADI, VLADA NE REAGUJE: SAVJET POSTOJI SAMO NA PAPIRU	25
DRŽAVA BEZ SLUHA ZA BISERE ARHITEKTURE 20. VIJEKA: ZGRADA „JUGOOCEANIJE” ČEKA ZAŠTITU VEĆ SEDAM GODINA	29
NAUČNICI UKAZUJU NA NEGATIVNE POSLJEDICE KRUIZING TURIZMA U BOKI, NADLEŽNI NE VIDE PROBLEM: KRUZERI UGROŽAVAJU BAŠTINU	35
ZAKLJUČCI I PREPORUKE	41

Razaranja kulturnih dobara obično se vezuju za ratove ili velike prirodne katastrofe, kao što je bio zemljotres u Crnoj Gori. Naši su roditelji, međutim, uspjeli da spasu i obnove najveći dio dobara, od kojih su neka do temelja bila srušena 1979. A šta je naša generacija uradila sa tim nasljeđem?

Na to smo pitanje pokušali da odgovorimo u sklopu devetomjesečnog projekta: „Osnaživanje civilnog društva u borbi protiv devastacije prostora i zaštićenih prostora“, koji su Centar za istraživačko novinarstvo Crne Gore (CIN-CG) i Expeditio realizovali uz podršku Evropske unije (EU), a posredstvom Centra za građansko obrazovanje (CGO). U našem fokusu bile su različite teme, najljepši predjeli uz more, Kostanjica i Dobrota, cementiranje plaža i betoniranje obale, skrnavljenje građevina od najveće kulturne vrijednosti. Utvrdili smo da su se u ovo naše vrijeme, vjekovima čuvani kulturno istorijski spomenici i netaknuti pejzaži, koji su bili zaštitni znak Boke uništavali isključivo zbog interesa malog broja ljudi i mimo javne koristi.

Opšti nalaz našeg rada je da je zaštita kulturnih dobara u Boki ozbiljno ugrožena, da je u jednom momentu status UNESCO doveden u pitanje, da je svijest o tome, a posebno o posljedicama nedovoljna, da mediji ne informišu javnost o ovim pitanjima koliko bi trebalo, da je neophodna veća posvećenost državnih institucija, a da će se devastacija zaustaviti tek kad te institucije budu radile u javnom interesu i kad zavlada pravo i pravda, kad se zakoni budu donosili u interesu građana/ki, a ne elita i kad se uspostavi sistem odgovorne uprave.

Pred vama je publikacija u kojoj su objedinjena istraživanja koja su radena tokom realizacije projekta. Pored toga, kroz ovaj projekat uradili smo studiju: „Uticaj sistema zaštite, planiranja i upravljanja na Prirodno i kulturno-istorijsko područje Kotora“, kao i film „Ugrožena baština“. Kroz sva ova istraživanja, uspjeli smo da značajna tema vezano za Boku i devastaciju njene prirodne i kulturne baštine dođe do stotina hiljada ljudi.

Iz istraživanja, iako su priče nastale u Boki, jasno je da su one samo djelić šireg, ne samo crnogorskog, već globalnog problema, koji ugrožava planetu, u čijoj je srži jedna jedina stvar - trka za brzim profitom i razarajuća korupcija na najvišem nivou.

Naš projekat pokazuje da su razmjere sistematskog uništavanja Boke u ove tri decenije teže od onih koje su nastale nakon zemljotresa. Onda je bilo moguće obnoviti baštinu. U našem vremenu se, međutim, kako je to slikovito opisao profesor Ilija Lalošević u filmu „Ugrožena baština“ mijenjala ne samo istorija, već i geografija.

Zato su u nekim slučajevima – rekonstrukcije nemoguće, a devastacije trajne.

Da bi se zaustavila devastacija od izuzetne je važnosti angažman aktivista/kinja nevladinog sektora, stručnjaka/inja, ali i traganje medija za istinom, ma koliko to stajalo. Samo združena akcija, ako već nije kasno, može uticati na donosioce/teljke odluka.

Na kraju, zahvaljujemo se Delegaciji Evropske unije u Crnoj Gori i Centru za građansko obrazovanje, bez čije podrške ne bismo mogli da iznesemo ovaj projekat.

Maja BORIČIĆ

MORATORIJUM NA GRADNJU U ZAŠTIĆENOM PODRUČJU KOTORA VIŠE NE VAŽI: INVESTITORI PRIJETE BAŠTINI

Status Kotora na listi svjetske baštine zbog pretjerane urbanizacije mogao bi biti ugrožen, a nadležni tvrde da je zabrana gradnje nepotrebna

Pozdrav iz Perasta

foto: Stevan Kordić

Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO) preporučila je Crnoj Gori da zabrani gradnju na prostoru zaštićenog područja u Bokokotorskom zalivu, dok se ne završe Prostorno urbanistički plan (PUP) Kotora i izmijeni Menadžment plan, ali Vlada ipak nije produžila moratorijum na gradnju u decembru prošle godine.

Tada je, prema saznanjima Centra za istraživačko novinarstvo (CIN-CG), istekla odluka po kojoj je bila zabranjena gradnja u dijelu zaliva, koji je od 1979. godine pod zaštitom UNESCO-a.

Moratorijum na gradnju u tom području uveden je u martu 2017. godine, zbog višegodišnjih upozorenja UNESCO-a da bi Kotor mogao biti skinut sa liste zaštićenih područja, upravo zbog pretjerane devastacije prostora.

Prethodna Vlada je, u septembru prošle godine, usvojila PUP Kotora, ali se i dalje ne nazire kraj izrade Menadžment plana, kojim taj PUP treba da profunkcioniše u praksi.

Ni Savjet za upravljanje prirodnim i kulturno-istorijskim područjem Kotora,

na čijem je čelu predsjednik opštine Kotor Vladimir Jokić, ne funkcionise. Savjet bi trebalo da upravlja zeštićenim područjem Boke. Nakon promjene vlasti na državnom nivou, i dalje se čekaju nova imenovanja u tom tijelu, a o radu Savjeta nema nikakvih dostupnih informacija na sajtu opštine Kotor.

Iz nadležnih ministarstava i kotorske opštine za CIN-CG kažu da je UNESCO dao saglasnost na novi PUP, te da zbog toga nije ni produžen moratorijum na gradnju.

U nevladinom sektoru, međutim, ocjenjuju da je moratorijum morao biti na snazi, dok se ne izmijeni Menadžment plan, ali i da je novi PUP „izuzetno loš planski dokument“.

Izrada novog plana trajala je 12 godina, a Zakon o planiranju i izgradnji objekata koji reguliše ovu oblast je od tada promijenjen tri puta.

Ni taj novi planski dokument, međutim, ne može da spriječi gradnju onih koji su prije njegovog usvajanja dobili dozvolu, odnosno prijavili gradnju nekog objekta.

Tako ni moratorijum nije spriječio uništavanje zaštićenog ambijenta, jer se nije mogla zabraniti gradnja nečega što

je „aminovano“ prije stupanja na snagu odluke o zabrani gradnje.

Tako je izgrađena plaža u Dobroti, a nastavljena je i gradnja luksuznog hotela i turističkog naselja u vlasništvu Edina Kolarevića, sestrića predsjednika Crne Gore Mila Đukanovića.

Gradnja tog kompleksa izazvala je veliko negodovanje u Boki, jer je hotel podignut na mjestu jedne od rijetkih preostalih većih zelenih površina uz more u Dobroti, kada je posječena stoljetna hrastova šuma.

Vlasti su dozvolile i „rehabilitaciju kupališta“ koje je nekad bila manja drvena platforma na betonskim stubovima, a sada je nasuta plaža u dužini od oko 110 metara.

Iz Centra za održivi prostorni razvoj EXPEDITIO ističu da su zbog prekomjerne i neadekvatne urbanizacije potpuno devastirani djelovi ovog izuzetnog pejzaža, a najočigledniji primjeri tvrde su Kostanjica i Dobrota. „Nažalost, prekomjerna i neadekvatna urbanizacija je i dalje u toku“, kaže arhitektica Biljana Gligorić, iz EXPEDITIO.

UNESCO čeka do kraja iduće godine

U izvještaju UNESCO-a, iz jula ove godine navodi se da bi ažurirani Menadžment plan upravljanja trebalo da uključi preporuke misije iz 2018. godine „tako da postane potpuno operativan instrument za efikasno upravljanje cjelokupnom imovinom i njenom tampon zonom“.

Takođe se traži da do 1.decembra 2022. država dostavi izvještaj o stanju očuvanja kulturnog dobra i sprovođenju preporuka UNESCO-a.

Ta organizacija je, u detaljnom izvještaju misije Centra za kulturnu baštinu UNESCO-a iz 2018. naglasila da moratorijum na novu izgradnju treba održavati do usvajanja prostornog plana i izmjene Menadžment plana, koje bi trebalo raditi paralelno i „koji će identifikovati ograničeni potencijal održive gradnje bez dodatnog negativnog uticaja“.

Tada su preporučili i da se odustane od gradnje mosta na Verigama, novih puteva u Mulu, Prčanju, Stolivu i Kostanjici; da se

NEMA VIŠE GRADNJE U KOSTANJICI, TUŽILAŠTVO IZVIĐA JOKIĆA

Specijalno državno tužilaštvo (SDT) pokrenulo je izviđaj protiv Vladimira Jokića, predsjednika opštine Kotor i to zato što je zaustavio gradnju u Kostanjici.

UNESCO je slučaj Kostanjice ranije prepoznao kao najdrastičniji primjer bahatog odnosa prema zaštićenom području i neadekvatnog odgovora institucija, jer je vizura Perasta sa Gospom od Škrpjela i Sv. Đorđem trajno narušena. A to je bio jedan od prepoznatljivih pejzaža Crne Gore i Boke.

Predmet protiv Jokića je kasnije ustupljen Osnovnom tužilaštvu u Kotoru, koje utvrđuje da li je on neizdavanjem dozvola za nastavak gradnje u Kostanjici počinio krivično djelo nesavjestan rad u službi, iako je i glavni planer Mladen Krekić izričit da na tom lokalitetu ne bi više smjelo da se gradi.

I dok tužilaštvo izviđa Jokića što nije dopustio da se nastavi devastacija Kostanjice, nema postupaka zbog loših planova i onih koji su dozvolili da djelovi Boke sve više liče na Budvu.

Jokić za CIN-CG ocjenjuje da je u pitanju politički proces „u kojem je trebalo progoniti onoga koji je štitio prostor i javni

izmijeni ili otkaže zaobilaznica za Risan i duga obilaznica za Kotor i Dobrotu; da se poništi urbanizacija u Morinju; da se ne gradi turističko selo u Glavatima; da se ograniči buduća gradnja u Mulu, Prčanju i Stolivu, ali i na južnoj strani tivatskog i hercegnovskog zaliva; da se ne gradi između Ljute i Dobrote, ali ni u Glavatima i Morinju.

Predstavnici misije su tada naglasili da su loše posljedice po zaštićeno područje istaknute posebno gradnjom u Kostanjici, realizovanim prijedlozima o lokaciji Autokamp u Dobroti i prijedlogom za Turističko selo u Glavatima – u Prčanju.

„Da bi dobro ostalo upisano na Listu svjetske baštine potrebna je drastična akcija, u najmanju ruku da Glavati i Morinj

interes da bi se sačuvali interesi offshore kompanija iza kojih stoje ljudi iz bivše crnogorske vlasti”.

Pozvao je SDT da pokrenu proces protiv Branimira Gvozdenovića, bivšeg ministra održivog razvoja i turizma i sa njim povezanim licima, kao i offshore kompanija iza kojih se kriju ljudi iz Crne Gore.

„Imaju sasvim dovoljno dokaza za pokretanje postupka protiv Gvozdenovića koji je svjesno izdao nezakonitu saglasnost na te planove”, ocijenio je predsjednik kotorske opštine.

Investitor A-Y Montenegro, čiji je osnivač offshore kompanija A-Y Kostanjica Limited sa Kanalaskih ostrva, podnio je krivičnu prijavu protiv Jokića i njegovih saradnika u Opštini zbog zloupotrebe službenog položaja. „U radnjama određenih službenih lica Opštine Kotor eventualno se stiču elementi bića krivičnog djela nesavjestan rad u službi”, rekli su za CIN-CG iz SDT-a. Iz kotorskog tužilaštva su istakli da je predmet još u fazi izvidaja.

Za nesavjestan rad u službi predviđena je zatvorska kazna od šest mjeseci do pet godina. „S obzirom na to da smo postupali u svemu zakonito, očekujem da će i ODT ubrzo odbaciti sve navode kao neosnovane”, rekao je Jokić.

Investitor A-Y Montenegro je zahtjev za još osam građevinskih dozvola za gradnju dodatnih gotovo devet hiljada kvadratnih metara u Kostanjici podnio u vremenu

između proglašavanja moratorijuma i njegovog stupanja na snagu.

Dva turistička kompleksa u Kostanjici, koja su potpuno devastirala ambijentalnu cjelinu, realizovana su dok je na čelu kotorske opštine bila Marija Čatović iz Demokratske partije socijalista (DPS). Saglasnost za sporni plan za Kostanjicu iz 2009. godine i njegove izmjene iz 2013. godine, dao je Branimir Gvozdenović koji je tada bio ministar uređenja prostora i zaštite životne sredine.

Tadašnji Regionalni institut za zaštitu kulturnih spomenika, čija je direktorka bila Ružica Ivanović i Ministarstvo kulture na čelu sa Branislavom Mićunovićem dali su negativno mišljenje na plan za Kostanjicu, ali uveliko nakon isteka zakonskog roka, pa njihova mišljenja nijesu imala nikakvu snagu.

Prema podacima iz centralnog registra privrednih subjekata (CRPS) nije jasno ko je stvarni vlasnik kompleksa u Kostanjici, jer se on krije iza offshore kompanije.

Ustavni sud je odbacio predlog za pokretanje ocjene ustavnosti i zakonitosti DUP-a Kostanjica sa obrazloženjem da ne može da odlučuje o zakonima koji su prestali da važe.

„Formalitet Ustavnog suda ne vodi zaštiti javnog interesa, ne samo u ovom predmetu već i u sličnim slučajevima. Bitno je naglasiti da je DUP Kostanjica stavljen van snage donošenjem PUP-a Kotor”, naglašava Jokić.

ostanu neizgrađeni”, upozorili su 2018. iz UNESCO-a.

Plan neće riješiti goruće probleme

Zaštićeni prostor Boke obuhvata jugoistočni dio zaliva od 14.600 hektara i tampon zonu od 36.491 hektara i prostire se na četiri opštine – kotorsku, tivatsku, hercegrovsku i cetinjsku.

Inženjerka arhitekture i članica EXPEDITIO Aleksandra Kapetanović za CIN-CG ističe da, osim preporuke da se ova dva plana urade paralelno, nijesu poštovane ni preporuke da nema urbanizacije strmih padina, da nova gradnja treba da bude niske gustine, ali i da je potrebno razviti plan integrisanog

saobraćaja za područje Boke.

„Iako je, na osnovu preporuka, zaobilaznica Kotor-Dobrota koja je bila u nacrtu PUP-a uklonjena, planom se i dalje predviđa urbanizacija velikog kapaciteta za područje Dobrote”, navodi Kapetanović.

Biljana Gligorić ocjenjuje i da je problem kod novog PUP-a to što značajno odstupa od standarda dobrih planerskih dokumenata „kako u svojoj strukturi koja otežava njegovo čitanje i tumačenje, zatim u nejasnim i neutemeljenim odrednicama koje u praksi bivaju teško sprovodljive ili nelogične”.

„U pitanju je dokument čiji vodeći planer nema iskustva u izradi ovih kompleksnih dokumenata”, ističe ona.

Iz EXPEDITIO ocjenjuju i da PUP nije

dokument koji će značajno doprinijeti razvoju zaštićenog područja, niti će donijeti razrješenje gorućih problema – saobraćajnog kolapsa, pretjerane urbanizacije i nepostojanja kvalitetnih novih, javnih sadržaja. „Sve što je rađeno je uglavnom bilo da bi se poštovala forma prema UNESCO-u. Suštinske aktivnosti nijesu sprovedene. Menadžment plan je morao da bude mnogo ranije usvojen i ozbiljno i efikasno primenjivan“.

Krekić: Moratorijum je trenutno nepotreban

Arhitekta Mladen Krekić, koji je bio glavni planer novog PUP-a, priznaje da je taj dokument trebalo raditi paralelno sa Menadžment planom. Međutim, ističe da je danas gradnja u području Kotora nemoguća, dok se ne donese i taj plan.

Da li je baš tako? Gradi se ipak, potvrđuje Krekić i tamo gdje su dozvole izdate prije donošenja PUP-a, kada je u pitanju rekonstrukcija, kao i gradnja objekata koji su prošli Procjenu uticaja na baštinu (HIA).

„Moratorijum je trenutno nepotreban, jer nema logike da se blokira rekonstrukcija i gradnja objekata koji su prošli HIA. Svakako se mora raditi u skladu sa ambijentalnim prostorom“, ističe Krekić.

Krekić ocjenjuje da su novim kotorskim PUP-om poštovane skoro sve preporuke UNESCO-a, te da je ta organizacija dala saglasnost na ovaj plan.

On objašnjava da je dosta toga dovedeno u red. Nema više gradnje velike gustine stanova. Može da se gradi samo prizemlje, jedna etaža i potkrovlje. Ističe da su fiksirane visinske kvote.

„Radikalno sam smanjio svu gradnju, to se odnosi i na cijelu bafer zonu, strategija je bila minimalno povećavati građevinsko zemljište samo tamo gdje je neophodno, smanjiti gradnju stanova“, pojašnjava on.

Menadžment plan kasni zbog politike i korone

Iz Ministarstva prosvjete, nauke, kulture i sporta (MPNKS) i Ministarstva ekologije, prostornog planiranja i urbanizma (MEPG)

za CIN-CG potvrđuju da je u decembru prošle godine istekao rok važenja odluke o zabrani gradnje u Kotoru.

U MEPG se pozivaju na Zakon o planiranju prostora i izgradnji objekata, prema kome je zabrana građenja vezana za izradu planskog dokumenta.

I oni objašnjavaju da odluka o zabrani gradnje nije produžavana, jer je u međuvremenu usvojen PUP Kotora, koji je u skladu sa preporukama UNESCO-a.

Stavljena je van snage, dodaju, prostorno planska dokumentacija koja nije bila usklađena sa novim planom u pogledu namjena površina i planiranih kapaciteta za izgradnju.

„Na ovaj način smanjeno je građevinsko područje, a samim tim smanjen je pritisak na Bokokotorski zaliv“, naglašava se iz tog ministarstva.

Predsjednik opštine Kotor Vladimir Jokić ocjenjuje da su stvoreni svi preduslovi da se taj prostor trajno zaštiti, a da se u isto vrijeme omogući njegov kontrolisani i održivi razvoj.

Menadžment plan je, dodaje Jokić, u procesu izrade i kada bude završen biće poslat na mišljenje UNESCO-u.

„Uprava za zaštitu kulturnih dobara izdaje uslove za manje projekte, a za svaki veći projekat UNESCO-a posredstvom HIA studije daje saglasnost“, objašnjava Jokić.

On ističe da, s obzirom na epidemiološku situaciju koja je pratila ovu godinu, grupa za izradu Menadžment plana nije sastajala uživo, već je obavljala online konsultacije, ali se sastanak očekuje u najskorijem roku.

Iz MPNKS, međutim, priznaju da je UNESCO preporučio zabranu gradnje do usvajanja izmijenjenog Menadžment plana.

„Zbog političkih promjena na lokalnom i nacionalnom nivou, ali i poštovanja mjera usljed novonastale situacije izazvane virusom COVID-19 u više navrata proces rada je zaustavljan“, pojašnjavaju iz MPNKS.

Kapetanović, koja je i članica radne grupe za izradu Menadžment plana, podsjeća da se u proces revizije tog plana krenulo u martu 2019. godine i da su tada aktivnosti bile intezivne, ali su zaustavljene više puta nakon promjene opštinskih vlasti.

Ona je, u februaru prošle godine, dala ostavku na članstvo u Savjetu za upravljanje, u kom je bila kao predstavnica nevladinih organizacija, uz obrazloženje da je došlo do alarmantnog pogoršanja stanja na zaštićenom području, da je Savjet neefikasan, kao i zbog odluke bivše Vlade da razriješi pet članova tog Savjeta koji su bili stručnjaci iz oblasti zaštite kulturne baštine.

Kapetanović naglašava da se u praksi pokazalo da Savjet postoji samo kao forma, ali da u suštini nema nikakvog uticaja na procese koji se dešavaju u Kotoru. Ističe i da je transparentnost rada Savjeta pogoršana, te da informacije nijesu javno dostupne.

„Iako je u Poslovniku navedeno da je rad Savjeta javan, i da će zapisnici, i sva ostala dokumenta koje usvaja Savjet biće postavljana na sajtu Opštine Kotor, najkasnije 7 dana nakon njihovog usvajanja“, podsjeća ona.

Neophodno je, kaže ona, da Savjet dobije daleko značajniju ulogu u svim procesima koji se tiču razvoja i planiranja prostora Opštine Kotor.

Prema podacima iz kotorske opštine, 27 prijava gradnje podnijeto je prije usvajanja PUP-a, koje su po zakonu morale biti odobrene. Neke od tih dozvola, u koje je CIN-CG imao uvid, predviđaju izgradnju turističkog naselja u Risnu i petospratne zgrade u Dobroti. Predstavnicima nevladinog sektora smatraju da bi ti projekti mogli dodatno ugroziti Boku.

Miloš RUDOVIĆ

PLANOVI POVEZIVANJA DVIJE OBALE BOKOKOTORSKOG ZALIVA I OPSTANAK NA LISTI SVJETSKE BAŠTINE: VERIGE BI UGROZILE STATUS KOTORA, UPITAN I PRELAZ PREKO LUŠTICE

STRUČNJACI ZA ZAŠTITU KULTURNIH DOBARA UPOZORAVAJU NA MOGUĆE POSLJEDICE GRADNJE MOSTA VERIGE, ALI I DA SE OKO PROJEKTA PREMOŠTAVANJA PREKO LUŠTICE MORA VODITI RAČUNA JER SE NALAZI U ZAŠTIĆENOJ ZONI. IZ MINISTARSTVA KAPITALNIH INVESTICIJA SAOPŠTILI DA ODLUKU JOŠ NISU DONIJELI, A PREDSJEDNICI BOKEŠKIH OPŠTINA PORUČUJU DA NE ŽELE DA UGROZE UNESCO STATUS

Ukoliko bi se odlučili za gradnju mosta Verige, Kotor bi mogao postati četvrti grad izbrisan sa Liste svjetske baštine UNESCO, upozorili su u razgovoru za Centar za istraživačko novinarstvo Crne Gore (CIN-CG) stručnjaci za zaštitu kulturnih dobara. I predsjednici bokeških opština ističu da je očuvanje ovog statusa za Boku od najveće važnosti. Liverpool je sredinom ove godine postao treći grad koji izbrisan sa Liste UNESCO. Kotor se na Listi nalazi od 1979. godine, ali već dugi niz godina "kuketira" sa mogućnošću da bude skinut, kako zbog nekontrolisane gradnje, tako i zbog planova o mostu Verige kojim bi bile spojene dvije obale.

Vlada Zdravka Krivokapića zvanično nije odustala od mosta čiju je izgradnju još 1999. godine promovisao tadašnji ministar saobraćaja u Vladi Filipa Vujanovića, Jusuf Kalamperović. "Gradnjom mosta preko Veriga prirodno i kulturno historijsko područje Kotora bi izgubilo ili ozbiljno ugrozilo status na Listi svjetske baštine UNESCO-a. Vlasti bi

trebalo da sačeka sa bilo kojim projektom prije nego što se uradi ozbiljna integralna studija saobraćaja za cijelu Boku Kotorsku i nađu adekvatna saobraćajna rješenja za ovaj prostor koji je prepoznat kao kulturni pejzaž od izuzetne univerzalne vrijednosti za cijelo čovječanstvo", kazala je za CIN-CG inženjerka arhitekture i predstavnica NVO Expeditio Aleksandra Kapetanović. Državno preduzeće "Monteput" krajem prošlog mjeseca odbilo je da Mreži za afirmaciju nevladinog sektora (MANS) dostavi dio dokumentacije koji se tiče gradnje ovog mosta, poručujući da se radi o službenoj tajni i autorskom djelu... Komitet za Svjetsku baštinu UNESCO-a 2005. prvi put pominje problematiku vezanu za Verige, a 2007. zahtijeva od Crne Gore da pozove misiju Međunarodnog savjeta za spomenike i lokalitete (ICOMOS) kako bi ispitala održivost predloženog projekta i uticaj na kulturne i pejzažne vrijednosti zaštićenog područja. Na osnovu preporuka misije, dvije godine kasnije Univerzitet Ahen uradio je Studiju o vizuelnom uticaju planiranog mosta. U Studiji se, između ostalog, navodi da bi bilo "nedvosmisleno najbolje rješenje

ZA GRADNJU BILI ZAINTERESOVANI AZERBEJDŽANCI, KINEZI...

O prelasku preko Boke govori se decenijama, ali na projekat mosta preko Veriga nisu svi gledali blagonaklono, uključujući i bivšu gradonačelnicu Kotora Mariju Maju Čatovića, koja se zalagala za povezivanje između dvije obale podvodnim tunelom. Protiv mosta bilo je i više profesora kotorskog Pomorskog fakulteta. Ministar saobraćaja i pomorstva Osman Nurković je u martu 2017. godine informisao Vladu da je studijom opravdanosti dokazano da je varijanta tunela preko Veriga "višestruko nepovoljnija sa prostorno-urbanističko, tehničko ekonomskog, saobraćajno tehničkog, ekološkog, funkcionalnog i bezbjednosnog aspekta". Za gradnju mosta bilo je zainteresovano više investitora. Kada je 2015. godine krenula u gradnju prioritetne dionice auto-puta Bar – Boljare, delegacija kineske kompanije China Road and Bridge Corporation (CRBC) je prilikom susreta sa više ministara u Vladi Mila Đukanovića izrazila zainteresovanost za gradnju mosta Verige. Ova mogućnost pominjala se i na sastancima sa predstavnicima Vlade Duška Markovića. Iz CRBC nisu željeli da odgovore na pitanja CIN-CG o tome kada su posljednji put sa predstavnicima vlasti razgovarali o ovom pitanju. Azerbejdžanska ambasada ponudila je Vladi Crne Gore 2016. godine da kompanije iz te zemlje grade Verige i obilaznicu oko Tivta za 175 miliona eura, što bi prema predlogu Azerbejdžanaca naša država finansirala kreditom koji bi zvanični Baku dao po kamati od tri odsto, sa rokom otplate od 15 godina i grejs periodom od pet godina. Bilo je planirano da nosilac kredita bude državno preduzeće "Monteput", a u slučaju da on ne može da servisira obaveze, onda bi kredit vratila Vlada. Na čelu tima koji je pregovarao sa Azerbejdžancima bio je tadašnji ministar saobraćaja Ivan Brajović. Među članovima tima bio je i njegov nasljednik na toj poziciji – Nurković. Ambasada Azerbejdžana nije odgovorila CIN-CG-u da li su i dalje zainteresovani za taj posao. CIN-CG je prije godinu objavio da su čerke predsjednika Azerbejdžana Ilhama Alijeve i njegov tast krajnji vlasnici kompanije "Azmonts investments", koja u Kumboru gradi luksuzni kompleks Portonovi. Portonovi je u blizini projekta kojim se planira saobraćajno povezivanje sa Lušticom. Sa premijerom Markovićem o gradnji mosta na Verigama su početkom 2018. godine govorili i predstavnici belgijske kompanije "Besiks". "Besiks" grupa je u Crnoj Gori prisutna od 2013. godine, izvođač su i suinvestitor "Luštica Bay" i suvlasnici tamošnjeg hotela "Chedy". Prije više od 15 godina za ovaj projekat bile su zainteresovane i izraelske, i hrvatske kompanije.

da se odustane od planirane izgradnje mosta i njegovih prilaznih puteva". Kroz odluke Komiteta za svjetsku baštinu UNESCO još 2012. godine je, prema riječima arhitektice Kapetanović, veoma jasno istaknuto da je potrebno da se preispita ideja mosta na Verigama kako bi se istražili alternativni načini povezivanja zaliva, kao što su tunel, bolje trajektne usluge, obilazni put i slično i nađu odgovarajuća rješenja u dogovoru s Centrom za svjetsku baštinu i savjetodavnim tijelima. "Ovi zahtjevi Komiteta za svjetsku baštinu su i dalje mjerodavni, jer do sada nije urađena ozbiljna integralna studija saobraćaja za Boku Kotorsku koja bi našla adekvatna saobraćajna rješenja za ovaj

izuzetno kompleksan i osjetljiv kulturni pejzaž", kazala je Kapetanović za CIN-CG. Iz Uprave za zaštitu kulturnih dobara (UZKD) za CIN-CG kazali su da se na samom području Veriga nalazi jedno kulturno dobro – crkva Gospe od Anđela. Ovo kulturno dobro u Lepetanima se pod zaštitom države nalazi od kraja 1976. godine. UZKD je 2013. dala saglasnost za rekonstrukciju crkve Gospe od Anđela, koja je u međuvremenu urađena. Tivatska arhitektica, koja je dugo bila i urbanistkinja u Opštini Tivat Marija Nikolić navodi da planirani most presijeca najvažniju vizuelnu osu zaliva. "Osnovni problem je upravo presijecanje te ose i promjena vizure iz Tivatskog zaliva

i Veriga na prilazu zaštićenom području, promjena vizure na Perast", pojasnila je Nikolić u razgovoru za CIN-CG.

Podvodni tunel Herceg Novi-Luštica pominje se u Mapi investicija 2015. godine - Foto: Screenshot/hercegnovi.me

Nije, međutim, samo most problem. Most je ističe Nikolić, samo jedan od objekata saobraćajnice koja bi prolazila iznad Tivta. Saobraćajnica bi iznad Tivta, na padini brda Vrmac, tvrdi ona, proizvela snažan vizuelni uticaj na kulturni pejzaž koji ima veliku vidljivost, bilo kako da se dolazi u Boku - brodom, avionom ili autom. "Crnogorska obala je stjenovita i strma i od Budve prema jugu, pa treba razmotriti koji bi uticaj na pejzaž proizvela saobraćajnica i tim dijelom trase. Nije poznato da li je pitanje mosta i saobraćajnice sagledano upoređujući različite aspekte, to jest koji će problem riješiti naspram onih koje će proizvesti - uticaj na pejzaž, uticaj na baštinu, uticaj na svakodnevni život građana. Jer, projekat dijeli prostor na onaj sa jedne i sa druge strane saobraćajnice... Nije nebitna ni potencijalna cijena izgradnje na terenu koji je ovakve morfologije i geologije", istakla je Nikolić. Odluka o povezivanju dviju strana Boke još nije donijeta, kazali su za CIN-CG predstavnici Ministarstva kapitalnih investicija (MKI), u čijem portfoliju je i oblast saobraćaja. "Još uvijek nismo dobili dovoljno materijala i studija na osnovu kojih bismo dali predlog Vladi za konačnu opciju. Most Verige je bio predmet više studija kao i premošćavanje podmorskim tunelom od Luštice ka Herceg Novom. Još uvijek intenzivno prikupljamo mišljenja stručnih lica iz više oblasti, kao i konačnu finansijsku elaboraciju projekta", naveli su iz resora ministra Mladena Bojanića. Ministarstvo će, ističu u odgovoru, poštovati stav struke i podržati realizaciju varijante projekta koja ispunjava sve propisane nacionalne i međunarodne uslove i standarde. Most se pominje i u Strategiji razvoja saobraćaja za period 2019-2035. godinu, koju je usvojila Vlada Duška Markovića, u kojoj, između ostalog, piše da se nije u

punoj mjeri vodilo računa o "posebnostima kulturno-istorijskog područja Kotora, koje upravo u zoni Veriga ima prepoznatu jednu od najznačajnijih vizurnih osa pri ulasku ili izlasku iz zone najstrože zaštite, tj. zone koja je upisana na listu svjetske baštine kao izuzetno vrijedno kulturno dobro". Procijenjeni uticaji različitih segmenata Strategije na parametre životne sredine ocijenjeni tako što se ocjene A, B ili C smatraju prihvatljivim. Ocjene D i E su, međutim, neprihvatljive. Baš te, neprihvatljive ocjene D i E, u Strategiji su date za uticaj koji bi most Verige imao na kulturnu baštinu predjela. "Najveći uticaj očekuju se na kulturno-istorijsku baštinu opštine Kotor, posebno imajući u vidu da se na teritoriji Crne Gore najveći broj spomenika kulture nalazi u opštini Kotor (31 odsto)", navodi se u dokumentu. Uticaj na pejzaž takođe nosi neprihvatljivu ocjenu D. "Najznačajniji uticaj Strategije očekuje se na pejzažnu jedinicu/predio Bokokotorskog zaliva usljed planirane izgradnje mosta Verige", navodi se u dokumentu. Na pitanje da li bi gradnja mosta Verige uticala na status Kotora, koordinatorka Nacionalne kancelarije za saradnju sa UNESCO Milica Nikolić uputila nas je na Ministarstvo prosvjete, kulture, nauke i sporta. Iz resora ministarke Vesne Bratić, međutim, nisu odgovorili na pitanja CIN-CG. Ministarka Bratić je prošlog mjeseca učestvovala na 41. Generalnoj konferenciji UNESCO u Parizu. Tada je kazala da je "članstvo u UNESCO jedan od strateških prioriteta naše spoljne politike", zahvalila se organizaciji na podršci prethodnih godina, "s ciljem značajnog poboljšanja očuvanja prirodne, kulturne i istorijske oblasti Kotora". Ona je u februaru, nakon sastanka sa predsjednikom Opštine Kotor Vladimirom Jokićem, poručila da je očuvanje statusa Kotora na Listi UNESCO i kulturne baštine, prioritet i za gradske i za državne vlasti. Jokić, takođe, nije odgovorio na pitanja CIN-CG o mostu Verige.

Predsjednik Opštine Herceg Novi Stevan Katić kazao je za CIN-CG da će

taj grad podržati samo ono rješenje koje je prihvatljivo za UNESCO, navodeći da je izgradnja mosta na Verigama "osporena od strane UNESCO-a", ali i da je od "neupitnog značaja za cijelu Boku i Crnu Goru sačuvati status Kotora kao grada na Listi svjetske kulturne baštine". "U glavnu putnu infrastrukturu u Boki se nije ozbiljnije ulagalo od izgradnje Jadranske magistrale šezdesetih godina, zbog čega svake godine imamo saobraćajne čepove, višesatna čekanja koja blokiraju funkcionisanje cijelog jednog regiona, nezadovoljne građane i turiste", rekao je prvi čovjek Novog. Upravo iz tog razloga iz Herceg Novog se zalažu za spajanje dviju obala zaliva na potezu između Zelenike i Kumbora ka Luštici, gdje su moguće obje opcije - izgradnja tunela ili mosta, istakao je Katić. On je kazao i da je visok stepen saglasnosti među predsjednicima opština Herceg Novi, Kotor, Tivat i Budva da je baš to optimalno i održivo rješenje za spajanje dviju obala zaliva. Prvi čovjek Herceg Novog poručuje i da bi to rješenje trebalo da bude i državni prioritet. I iz tivatskog Sekretarijata za uređenje prostora za CIN-CG kazali su da je stav te Opštine da je umjesto Veriga potrebno pronalaženje alternativnog rješenja, "imajući u vidu negativne efekte koje bi most proizveo narušavajući integritet i vizuelni identitet kulturnog pejzaža Boke Kotorske". Iz Sekretarijata navode i da se u izradi prostorno-planskih dokumenata, kojima se predviđa detaljnije razmatranje alternativnog rješenja saobraćajne veze koja bi vodila preko Luštice. "Pojačanom investicijskom aktivnošću na poluostrvu Luštica pojavila se potreba direktne putne veze između Herceg Novog i poluostrva Luštica", navodi za CIN-CG predsjednik tivatske Opštine Željko Komnenović. Zajednička ideja je, pojašnjava on, da se razmotri izgradnja podmorskog tunela između predjela Zelenika u Herceg Novom i predjela Špiljice na poluostrvu Luštica. Na oba kraja tunnel bi se preko kružnih tokova spajao sa budućim i postojećim putevima. Iz tivatskog Sekretarijata poručuju da bi se

KANA: IMA HITNIJIH SAOBRAĆAJNIH PROBLEMA

Grupa arhitekata okupljenih oko organizacije "Ko ako ne arhitekt" (KANA) smatra da je trajno regulisanje saobraćaja preko Bokokotorskog zaliva neophodno, ali da bi pitanje povezivanja dviju obala trebalo da bude rezultat "konsenzusa svih relevantnih struka, usklađeno sa uslovima zaštite prirodnog i kulturnog naslijeđa". I most i tunnel su dobra rješenja ukoliko se, ističu iz KANA, izgrade na način koji ne šteti baštini. "Naravno, govorimo o mostu zadovoljavajućih estetskih kvaliteta, koji ne bi bio samo tehničko saobraćajno rješenje, već bi izgledom bio u skladu sa ljepotom zaliva. Budući da je to prilično diskutabilno, podmorski tunnel je sigurno rješenje koje vizuelno ne bi smetalo zalivu, ali postavlja se pitanje njegove izvodljivosti i ekonomske opravdanosti", navode iz KANA u odgovoru za CIN-CG. Naglašavaju da je neophodno prvo uraditi studije, kako ekonomske i tehničke, tako i studije uticaja na životnu sredinu, a sva potencijalna rješenja razmotriti sa organima UNESCO-a, pa tek onda izabrati konačni projekat. "Već sada se može krenuti u proceduru koja zahtijeva dosta vremena, ali mi imamo i drugih većih i hitnijih saobraćajnih problema od prelaska zaliva, kao što su bolja povezanost svih primorskih gradova, regulisanje pješačkog saobraćaja, ulaganje u javni prevoz i druge održive vidove transporta. Kolaps koji se ljeti stvara u saobraćaju i problemi koji time nastaju su već ogromni i nedopustivi i značajno umanjuju i kvalitet života na našem primorju i kvalitet ovog dijela Crne Gore kao turističke destinacije", poručuju iz ove grupe arhitekata.

finansijska sredstva za izgradnju navedenih puteva i podvodnog tunela obezbijedila iz kapitanog budžeta Vlade Crne Gore ili povoljnim kreditnim aranžmanom.

Na posljednjim novskim izborima ideju pomorskog tunela pominjali su kandidati za odbornike koalicije "Crno na bijelo", a tamošnje vlasti predvođene DPS-om su

2015. promovisale isti projekat, ističući da bi izgradnja koštala oko 100 miliona eura. Ne treba žuriti ni sa tunelom, upozoravaju iz nevladine organizacije Expedicio, navodeći da okolina Herceg Novog i poluostrvo Luštica predstavljaju dio zaštićene okoline (ili buffer zone) Prirodnog i kulturno historijskog područja Kotora. Dok područje Kotora obuhvata unutrašnji Kotorsko-Risanski zaliv, zaštićena okolina (buffer zona) obuhvata cijeli Bokokotorski zaliv i njegovo zaleđe, uključujući Tivatski i Hercegnovski zaliv, padine Orjena i poluostrvo Lušticu, što se može vidjeti i na sajtu UNESCO. Predstavnicu Expedicio Aleksandra Kapetanović naglašava da UNESCO jasno ističe da i "buffer zona" predstavlja područje koje okružuje zaštićeno dobro, a "koje ima komplementarna zakonska i/ili običajna ograničenja koja se postavljaju vezano za njegovo korišćenje i razvoj kako bi se dao dodatni sloj zaštite dobra". Imajući u vidu da je područje Kotora zaštićeno kao nepokretno kulturno dobro od međunarodnog značaja, u Zakonu o zaštiti kulturnih dobara je navedeno da je zaštićena okolina "prostor oko nepokretnog kulturnog dobra koji je od neposrednog značaja za njegovo postojanje, zaštitu, korišćenje, izgled, očuvanje i istraživanje, kao i za njegov historijski kontekst, tradicionalni ambijent i vizuelnu dostupnost", napominje Kapetanović. Takođe u istom Zakonu je navedeno i da "zaštitu, kao i kulturno dobro, ima i zaštićena okolina nepokretnog kulturnog dobra". Stručnjaci stoga upozoravaju da bi izgradnja mosta ili tunela preko Luštice, kao velika infrastrukturna intervencija, imala veliki uticaj na kulturni pejzaž Boke, koja je sa prirodnim i kulturno-historijskim područjem Kotora i njegovom zaštićenom okolinom prepoznata kao svjetska baština. Umjesto projekata koji bi mogli da ugroze Boku, nedovoljno se radi na drugim održivim vidovima transporta. Tako Crna Gora gotovo uopšte ne koristi mogućnosti koje more pruža u povezivanju primorskih opština. Nema redovnih brodskih linija između gradova i naselja, kojima bi se značajno mogao rasteretiti drumski

saobraćaj. Trajekt Kamenari – Lepetani i taksi brodovi ne mogu nadomjestiti potrebe, pogotovu tokom sezone.

Maja BORIČIĆ

**KOTORSKI PUP NIJE
USKLAĐEN SA STUDIJOM ZAŠTITE
KULTURNIH DOBARA:
UGROŽEN KULTURNI
PEJZAŽ BOKE**

UPRAVA TRAŽI RJEŠENJE,
MINISTARSTVO NE ZNA ZA PROBLEM

foto: Siniša Luković

Prostorno urbanistički plan (PUP) Kotora nije u potpunosti usklađen sa Studijom zaštite kulturnih dobara (Studija), na osnovu koje je trebalo da bude urađen, pa su se već javili problemi u primjeni novog plana, koji važi na zaštićenom području Bokokotorskog zaliva od druge polovine prošle godine. To je Centru za istraživačko novinarstvo Crne Gore (CIN-CG) potvrđeno iz Uprave za zaštitu kulturnih dobara (UZKD).

Ovo znači da bi ova dva ključna dokumenta na nekim parcelama mogla da budu suprostavljena. Tako bi se moglo desiti da po novom kotorskom planu može da se gradi na nekom prostoru, a da Studija to zabranjuje. Sve to bi moglo ugroziti područje Kotora, koje je Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO) još 1979. stavila na Listu svjetske baštine.

Primjena kotorskog PUP-a predstavlja veliku opasnost za očuvanje kulturnog pejzaža Boke, ističe za CIN-CG inženjerka arhitekture Aleksandra Kapetanović iz Centra za održivi prostorni razvoj (EXPEDITIO).

Kapetanović, koja je učestvovala u izradi Studije, pojašnjava da primjena tog plana možda neće ugroziti pojedinačna kulturna dobra, ali bi direktno i nepovratno mogla da ugrozi ključne vrijednosti – kulturni pejzaž zaštićenog područja.

Ona dodaje da PUP dozvoljava izgradnju turističkih sadržaja u nekim zonama između naselja, za koje je u Studiji jasno navedeno da ne bi smjelo biti nikakve gradnje.

Bez obzira na djelimično ispoštovane mjere Studije i preporuke UNESCO-ve misije, ocjenjuje Kapetanović, plan i dalje nastavlja već jasno vidljivu lošu praksu potpune i neadekvatne transformacije kulturnog pejzaža obalnih naselja, a najdrastičniji primjer je uz Kostanjicu, sad svakako i Dobrota.

„PUP je za područje Opštine Kotor loš i problematičan planski dokument, koji je formalno dobio saglasnosti nadležnih institucija, ali koji se suštinski ne zasniva na očuvanju izuzetne univerzalne vrijednosti Područja Kotora tj. njegovog ukupnog kulturnog pejzaža koji predstavlja Svjetsku baštinu“, zaključuje Kapetanović.

Prethodna Vlada Crne Gore je, u

septembru prošle godine usvojila novi PUP Kotora, koji je zamijenio sve dotadašnje planove i koji je trebalo da stanje na zaštićenom području dovede u red. To se, međutim, za sada nije desilo.

Iz Uprave za zaštitu kulturnih dobara (UZKD) su potvrdili da postoji određeni broj problematičnih parcela, zbog učestale neusklađenosti Studije i kotorskog PUP-a.

„Uprava je za sve lokacije, čija se planirana gradnja nije mogla uskladiti sa Studijom, tražila izradu Procjene uticaja na baštinu (HIA)“, navode iz Uprave.

Međutim, kako pojašnjavaju zbog zakonskih ograničenja i ograničenih sredstava u budžetu ispostavilo se da ni ta praksa ne daje dobre rezultate, pa Uprava sada pokušava sa UNESCO-om da nađe jednostavnije rješenje.

Kažu da, iako ovaj plan jeste u velikoj mjeri korigovao neka ranija rješenja koja nijesu bila dobra, problem se javlja i na nekim lokacijama, gdje u PUP-u nema detaljnije planske razrade.

Oni naglašavaju da je mišljenje Uprave svakako neophodno za sprovođenje svih intervencija u prostoru, a kojima se može uticati na kulturno dobro.

Ističu da je neophodna kvalitetnija međusektorska saradnja, ali i saradnja između opštinskih i državnih resora, kako bi se unaprijedila oblast zaštite prostora.

Da komunikacija između sektora nije uvijek na visini potvrđuje i to što u Ministarstvu ekologije, prostornog planiranja i urbanizma (MEPG) tvrde da nisu upoznati sa problemima u primjeni PUP-a, te njegovoj neusklađenosti sa Studijom zaštite.

„PUP Kotora je prošao veliku kontrolu, dobio je sve saglasnosti UNESCO-a“, kažu iz Ministarstva.

Oni ističu da je u proceduri izrade tog planskog dokumenta pribavljena i saglasnost Uprave za zaštitu kulturnih dobara, u kojoj je, pored ostalog, konstatovano da je kotorski plan korigovan u skladu sa svim preporukama i Studijom.

Pitanje njegove primjene, dodaju, povjereno je kotorskoj opštini.

Međutim, i iz kotorskog Sekretarijata za urbanizam tvrde da je PUP Kotora u

potpunosti preuzeo Studiju i kao takav dobio saglasnost od strane UNESCO-a.

Gligorić: Planiranje postora praktično ne postoji

Sada je upitno i koliko će i ovaj kotorski plan, ali i ostali lokalni planovi koji se rade, uopšte trajati, jer MEPG planira da mijenja Zakon o planiranju prostora i izgradnji objekata i da opštinama vrati veću autonomiju u odlučivanju, ali i da oblast planiranja prostora i izgradnje objekata najvjerovatnije reguliše na osnovu više zakona.

Od donošenja Zakona iz 2017. godine u oblasti planiranja prostora vlada potpuni haos. Država već četiri godine nije uspjela da realizuje taj Zakon, kojim je predviđeno da sistemu planiranja prostora uključi Prostorni plan Crne Gore (PPCG) i Plan generalne regulacije (PGR), koji je trebao da zamijeni lokalne planove.

Probijeni su međutim svi rokovi za izradu PPCG, koji bi trebao da usmjeri kompletan razvoj zemlje, a od PGR-a se odustalo ove godine, nakon što je njegova izrada takođe više puta odgođena od 2017. godine.

PPCG se donosi za period od 20 godina, a posljednji rok koji je postavljen za završetak plana je mart iduće godine. Međutim, i ovaj rok će najvjerovatnije biti produžen, kao i mnogi raniji, jer prema saznanjima CIN-CG-a, teško može biti završen do tog perioda.

Da bi se donio PPCG prvo se mora usvojiti novi zakon.

Međutim, nastavljeno je sa izradom lokalnih planova, koji uopšte nijesu predviđeni sadašnjim Zakonom, pa se trenutno rade tivatski i budvanski planovi.

Pri tom stručnjaci iz ove oblasti tvrde da je potpuno neprimjereno raditi prvo niže, odnosno lokalne planove, a nemati Prostorni plan koji je strateški plan vezan za cjelokupni razvoj države.

„Sistem planiranja prostora praktično ne postoji“, kaže inženjerka arhitekture Biljana Gligorić iz EXPEDITIO. Ističe da je Zakon o prostornom planiranju i

DOZVOLIĆE OPŠTINAMA LEGALIZACIJU BEZ PLANA

Iz Ministarstva ističu da će se legalizacija objekata urediti posebnim zakonom.

Kako nam je pojašnjeno da, kako se objekti mogu legalizovati u skladu sa smjernicama planskog dokumenta, a kako neće biti Plana generalne regulacije, opštinama će dozvoliti da neke objekte legalizuju bez plana.

Da li se ovo radi i kako bi ministar Mitrović, čiji sin takode ima nelegalnu kuću u Komoševini iznad Budve, uspio da legalizuje svoje objekte, iz Ministarstva nijesu željeli da komentarišu.

Osnovno državno tužilaštvo u Kotoru pokrenulo je, u avgustu ove godine, izviđaj protiv Mitrovića zbog sporne kuće, po prijavi Mreže za afirmaciju nevladinog sektora (MANS). Iz tog tužilaštva su za CIN-CG rekli da nam ne mogu dati više informacija, osim da je predmet i dalje u fazi izviđaja.

izradnji objekata iz 2017. bio velika i skupa greška. Izgubljeno je dragocjeno vrijeme, a situacija se sve više usložnjava.

Veoma je opasno, kako dodaje, što je praktično već pola decenije oblast planiranja prostora u nekom vakumu bez jasne strukture, međusobne hijerarhije i efikasne procedure donošenja dokumenata, kao i bez kontrole.

„Do temelja urušen sistem na kojem razvoj počiva. Sada se što prije treba sabrati i napraviti jedan set novih zakona, modernih, zasnovanih na principima dobih praksi u ovoj oblasti i u skladu sa veličinom i kapacitetima naše države“, ocijenila je Gligorić.

Ona smatra da je to što se odustalo od Plana generalne regulacije dobra odluka, jer je taj plan unio dosta zabune kod stručnjaka: „Prostorno planiranje je jedna ozbiljna sistemska oblast, u kojoj su ovakvi eksperimenti, naglo uvedeni, a posebno bez saglasnosti struke, veoma opasni i šteta može biti nemjerljiva“.

Nada se da će novi prostorni plan, u čijoj izradi učestvuje, biti donešen do kraja naredne godine, ali ističe da se on

nikako ne smije donijeti bez sprovedene javne rasprave, jer je u pitanju plan koji je vezan za cjelokupni razvoj.

Ona naglašava da je jednoglasan stav nevladinih organizacija i stručnjaka da je sadašnji Zakon neophodno razdvojiti na najmanje četiri potpuno odvojena zakona.

„Ukoliko to ne bi bio slučaj, ponovo bismo imali situaciju u kojoj se odluke koje je neophodno donositi na osnovu znanja, donose isključivo politički“, ističe ona.

Novi Zakon i PP do kraja iduće godine

MEPG je za CIN-CG potvrdilo da se odustalo od izrade PGR i da se radi na izradi novog predloga zakona o prostornom planiranju. Oni pojašnjavaju da je problematično realizovati plan koji bi nadomjestio sve lokalne planove, što je predviđao aktuelni Zakon. Pokazalo se da je centralizacija uređenja prostora problematična, kasnilo sa izradom planova, bunile su se i lokalne samouprave i nevladin sektor.

Ni PPCG potvrđuju ne može biti završen do marta iduće godine, kako je planirano.

„Ugovori o izradi dva planska dokumenta PPCG i PGR predviđena Zakonom zaključeni su tek prošle godine, a oni su trebalo da budu izrađeni u roku od tri godine od donošenja Zakona iz 2017“, ističu u Ministarstvu.

Novim zakonom vratilo bi se lokalnim samoupravama odlučivanje u planiranju prostora. U Ministarstvu planiraju i da formiraju Zavod za prostorno planiranje, koji bi vodio izradu planske dokumentacije.

Vratiće i građevinske dozvole, urbanističke i građevinske inspektore, a pozabaviće se i privremenim objektima.

„U toku sledeće godine bi trebalo da imamo novi zakon i da PP do kraja sljedeće godine bude spreman za Skupštinu“, kažu iz Ministarstva.

Da li će svi lokalni planovi ostati na snazi donošenjem novog zakona još se ne zna. „Pošto je za sve te planove dat novac svih nas, gledaćemo da ove kvalitetnije planske dokumente preuzmemo“, navode iz Ministarstva.

Plaćamo za loše planove, sanacija Boke ni na vidiku

Koliko je država neplanskim djelovanjem već potrošila novca i resursa samo se može pretpostaviti, dok je prostor u nekim djelovima zemlje već trajno devastiran.

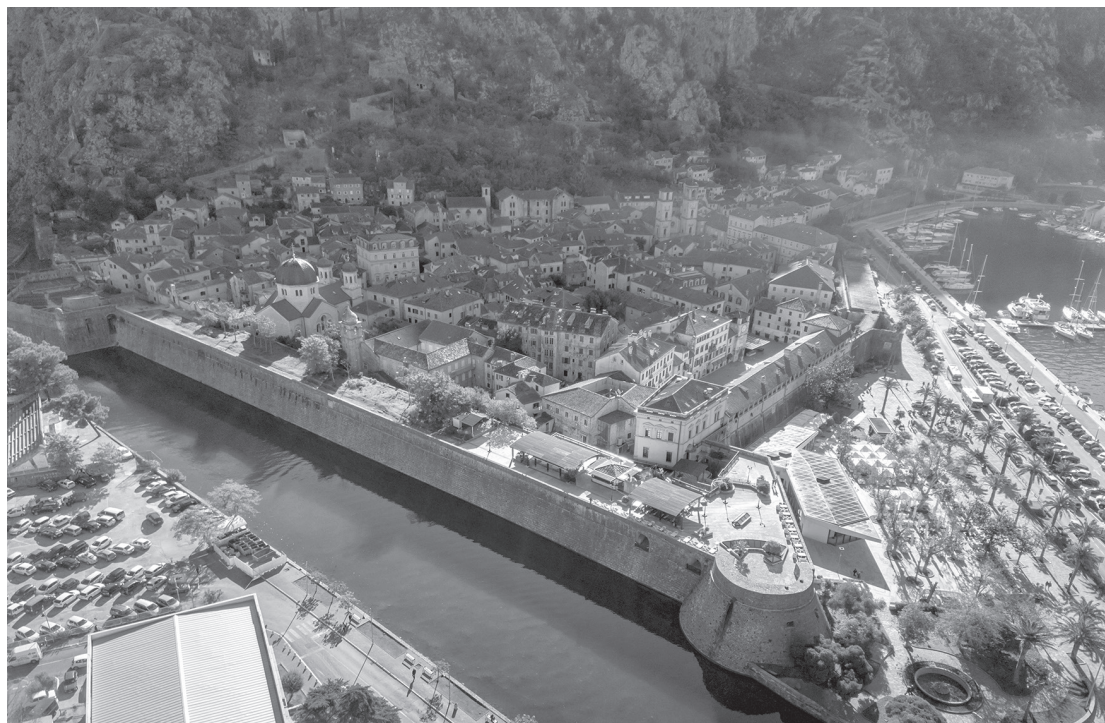
Dio planova za zaštićeno područje Kotora, koji su stavljeni van snage nakon donošenja novog PUP-a, koštali su državu pola miliona eura, kako piše u dokumentima koje je CIN-CG dobio od Opštine Kotor. Koliko su, međutim, koštali svi ostali planovi koji više ne važe, uključujući i onaj za Kostanjicu, koji ispituje Specijalno državno tužilaštvo (SDT) ostaje bez odgovora, jer nam Opština nije dostavila te podatke.

Stručnjaci tvrde da nije bilo potrebe da se svi ti planovi poništavaju, već su se mogli revidirati i uštedjeti novac. Osim ogromnog novca koji su građani dali za ove planove, problem je što je upravo na osnovu njih i devastiran dio zaštićenog prostora, a planovi sanacije za djelove Boke koji su predviđeni Studijom zaštite, nijesu još urađeni. Izgleda da neće brzo, svakako dok se ne završi novi zakon i donese Prostorni plan.

„Do donošenja PP i dok novi zakon formuliše podjelu planske dokumentacije, stav je da se rade samo dokumenta za infrastrukturne projekte i smjernice za legalizaciju“, navode iz Ministarstva.

Resor kojim rukovodi Ratko Mitrović trebalo bi da izradi planove sanacije devastiranog prostora Kostanjice, Morinja, Škaljara, Dobrote, Prčnja i Stoliva.

Te mjere, između ostalog, predviđaju pejzažno uređenje, promjene boja i fasada, preoblikovanje krovova i otvora, uklanjanje ili preoblikovanje objekata ili njihovih djelova.

Miloš RUDOVIĆ

TIJELO ZADUŽENO ZA OČUVANJE PODRUČJA KOTORA NE RADI, VLADA NE REAGUJE: SAVJET POSTOJI SAMO NA PAPIRU

OD JANUARA 2016. DO DECEMBRA PROŠLE
GODINE SAVJET JE TREBALO DA IMA VIŠE
OD 70 SJEDNICA, ALI JE ODRŽANO SVEGA
17. MINISTARSTVO I VLADA NE ISPUNJAVAJU
SVOJE OBAVEZE

Jedno od ključnih tijela koje bi trebalo da pomogne očuvanje Prirodnog i kulturno-istorijskog područja Kotora na Listi svjetske baštine UNESCO postoji samo na papiru. Savjet za upravljanje područjem Kotora se nije sastao više od godinu i po dana, a trebalo bi da ima redovne mjesečne sastanke i podnosi godišnje izvještaje. Uprkos tome, Vlada nije iskoristila zakonsku mogućnost da smijeni članove Savjeta i postavi nove.

U cilju efikasnijeg upravljanja područjem koje se od 1979. godine nalazi pod zaštitom UNESCO, Skupština Crne Gore je prije nepunih deset godina donijela *lex specialis* – Zakon o zaštiti prirodnog i kulturno-istorijskog područja Kotora.

Područjem se upravlja u skladu sa Menadžment planom Kotora. Zakonom je uvedena obaveza uspostavljanja Savjeta koji, između ostalog, vrši monitoring stanja Područja Kotora, priprema godišnji izvještaj o sprovođenju Menadžment plana i daje saglasnost za inicijative i programe koji se odnose na tu oblast.

Potreba za osnivanjem Savjeta nametala se i zbog prekomjerne urbanizacije i ostalih problema ovog zaštićenog područja, čiji status je od strane UNESCO dovođen u pitanje. Međutim, efekti koje je Savjet trebalo da ima, posebno u posljednjih godinu i po otkada se ovo tijelo ne sastaje, sve su upitniji.

Ostavku u ovom tijelu podnijela je u februaru 2020. godine predstavnik NVO Expeditio Aleksandra Kapetanović, koja je kazala se Savjet u tom trenutku nije sastajao nepunih godinu.

“Iako je predviđeno da se sastaje jednom mjesečno. To govori ne samo o nefunkcionalnosti ovog sistema nego i o neshvatanju izuzetno problematične situacije u kojoj se Područje Kotora trenutno nalazi i značaja upravljanja područjem Svjetske baštine generalno”, navodi se u ostavci Kapetanović u koju je Centar za istraživačko novinarstvo Crne Gore (CIN-CG) imao uvid.

Problemi u funkcionisanju Savjeta počeli su znatno ranije. Tokom 2016. godine bilo je svega pet sjednica, 2017. godine ovo se tijelo nije nijednom sastalo, a nešto je intezivniji bio rad 2018. godine, kada je

organizovano devet sjednica. Ali, u 2019. godine samo se jednom sastao, a 2020. godine dva puta. Prošle godine nije bilo niti jednog sastanka. Dakle, za šest godina, Savjet je trebalo da ima više od 70 sjednica, ali bilo ih je svega 17, vidi se iz zapisnika koje je CIN-CG dobio na osnovu Zakona o slobodnom pristupu informacijama (SPI) Opštine Kotor za period do decembra.

Od formiranja Savjeta bilo je više promjena vasti u Kotoru, ali to nije uticalo na efikasniji rad ovog tijela, koje je trebalo značajno da doprinese očuvanju Područja Kotora.

Zakonom je predviđeno je da predsjednik Opštine Kotor bude istovremeno i predsjednik Savjeta, a pored njega tijelo ima deset članova. Osim pet članova koje imenuje Skupština opštine Kotor, propisano je da ostali predstavnici budu iz resora kulture, uređenja prostora i zaštite životne sredine, uprave nadležne za zaštitu kulturnih dobara, Nacionalne komisije za saradnju sa UNESCO i nevladinih organizacija koje se bave zaštitom i očuvanjem grada.

“Iako su Zakonom definisane nadležnosti

PRIORITET ODRŽANJE STATUSA

Predsjednik Opštine Vladimir Jokić kazao je da je Kotor grad sa možda najviše upisa na listu UNESCO na svijetu.

“S tim u vezi, za Opštinu Kotoru je apsolutni prioritet zadržavanje na svjetskoj listi baštine UNESCO. U prethodnom mandatu smo uspjeli da snažnom akcijom otklonimo prijetnju brisanja sa liste, a u ovom ćemo taj status dodatno utvrditi. Brisanje sa liste bi značilo brisanje naše zemlje sa spiska civilizovanih naroda”, naveo je on.

Osim Područja Kotora od 1979. godine, na listi je prije pet godina upisana i Kotorska tvrđava, kao dio Venecijanskog odbrambenog sistema. Kulturna baština Bokotorskog zaliva, Bokeljska mornarica, upisana je na Reprezentativnu listu nematerijalne baštine čovječanstva UNESCO-a, kao prvo nematerijalno kulturno dobro iz Crne Gore u decembru 2021. godine.

Savjeta veoma značajne, u praksi se pokazalo da on postoji samo kao forma, da služi kao platforma za razmjenu informacija različitih aktera, ali da u suštini nema nikakvog uticaja na procese koji se dešavaju na Području Kotora”, kaže Aleksandra Kapetanović.

Ona ističe da bi bilo potrebno definisati nove mehanizme i tijela za upravljanje Područjem.

I bivši član Savjeta, profesor Arhitektonskog fakulteta Ilija Lalošević, mišljenja je da Savjet nije sam po sebi dovoljan i da bi Crna Gora i grad Kotor, u cilju zaštite i upravljanja Područjem, trebalo da primijene raniji model, a to je obezbjeđivanje institucionalnih, kadrovskih i drugih preduslova za zaštitu “in situ”, odnosno u okviru samog područja na Listi UNESCO-a, koji je uobičajen u cijelom svijetu, o čemu svjedoče i brojni primjeri u okruženju, poput onog u susjednoj Hrvatskoj.

“Smatram da pored Savjeta koji bi i dalje imao savjetodavnu i kontrolnu ulogu, treba da se formira, odnosno restituiše institucija kojoj bi se povjerilo upravljanje zaštićenim područjem, tzv. ‘site manager’, poput nekadašnjeg Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture Kotor. Bez obzira na novije reforme sistema zaštite kulturnih dobara, slične institucije, i danas imaju drugi zaštićeni gradovi i područja, kao na primjer Dubrovnik, gdje funkciju upravljača zaštićenim kulturnim dobrom ima Zavod za obnovu Dubrovnika,” kazao je za CIN-CG profesor Lalošević.

Lalošević je bio direktor Zavoda za zaštitu spomenika kulture Kotor, koji je funkcionisao od 1980. do 2011. godine.

Zavod za zaštitu spomenika kulture Kotor prestao je sa radom prije desetak godina, a potom je transformisan u područna odjeljenja Uprave za zaštitu kulturnih dobara i Centra za konzervaciju i arheologiju Crne Gore.

Zakon o zaštiti kulturnih dobara predvidio je donošenje Menadžment plana za kulturna dobra koja imaju međunarodni značaj, odnosno koja su upisana na UNESCO listu ili su nominovana za upis. Menadžment plan donijet je za Područje Kotora u decembru 2011. godine.

Zakonom je propisano da je Savjet dužan da svake godine do 1. marta dostavi Vladi godišnji izvještaj o sprovođenju Menadžment plana. Međutim, izvještaj je predat jedino za 2017. godinu, vidi se iz dokumenta koji je CIN-CG dobio.

Kapetanović ističe da taj godišnji izvještaj daje najkompletniju analizu i ocjenu stanja na Području Kotora.

U izvještaju se navodi da, između ostalog, efekti sprovođenja Menadžment plana “u domenu sprečavanja prekomjerne i nekontrolisane urbanizacije nisu postojali”, da su brojni primjeri narušavanja i uništavanja vrijednosti prostora “pokazatelji nedosljedne primjene Zakona o zaštiti kulturnih dobara i drugih zakona” ali i da takvom stanju doprinosi “nekompetentnost većine učesnika u izradi planova, projekata kao i u izvođenju radova”.

Uprkos tome što se Savjet nije sastao od maja 2020. godine do decembra prošle godine, a izvještaj o Menadžment planu nije slat godinama, Vlada nije iskoristila svoju zakonsku mogućnost da razriješi to tijelo.

Iz Generalnog sekretarijata Vlade su CIN-CG kazali da u periodu od imenovanja Vlade Zdravka Krivokapića 4. decembra 2020. godine nije podnošen predlog za razrješenje i imenovanja Savjeta, napominjući da je to posljednji put učinjeno sredinom januara 2020. godine, a na predlog tadašnjeg ministra kulture Aleksandra Bogdanovića.

Predlog imenovanja je sada u resoru ministarke prosvjete, nauke, kulture i sporta Vesne Bratić. Iz Ministarstva nisu odgovorili više od tri sedmice na pitanja CIN-CG, između ostalog, koliko su zadovoljni radom Savjeta i na koji bi način trebalo unaprijediti zaštitu Kotora u cilju očuvanja na Listi UNESCO. Bratić je na 41. Generalnoj konferenciji UNESCO u novembru kazala da je članstvo u toj organizaciji “jedan od strateških prioriteta naše spoljne politike”, zahvalila se organizaciji na podršci prethodnih godina, “s ciljem značajnog poboljšanja očuvanja prirodne, kulturne i istorijske oblasti Kotora”.

Ni iz same Vlade nisu odgovorili na pitanja CIN-CG na koji način izvršna vlast

štiti Područje Kotora, s obzirom da Savjet ne funkcioniše, ali ni zbog čega se izvršna vlast do sada nije bavila ovim pitanjem, a izvještaji o Menadžment planu nisu slati u zakonskom roku.

Predsjednik Opštine Kotor Vladimir Jokić potvrdio je da Vlada nije imenovala novi sastav Savjeta, ali tvrdi da će se to tijelo uskoro sastati.

“Bez obzira na to, radna grupa koja radi na reviziji Menadžment plana obavlja svoj posao, što je u ovom trenutku prioritet. Nakon izrade dokumenta, Savjet će razmatrati isti”, kazao je on za CIN-CG.

Smatra i da Savjetu treba preciznije definisati obaveze, ali i ovlašćenja u njihovom ispunjavanju, napominjući da se to može uraditi samo kroz izmjene zakonskih rješenja.

Jokić je pohvalio intenzivniju saradnju sa Vladom i Ministarstvom, ali nije odgovorio na dodatna pitanja CIN-CG da li je potvrda toga i neodržavanje sjednica Savjeta i neusvajanje izvještaja o Menadžment planu.

U protekom periodu od upisa na Listi UNESCO, desile su se promjene u prirodnom i kulturnom pejzažu područja, navodi se u jedinom izvještaju o Menadžmentu planu.

Te promjene nastale su kao posljedice intenzivne stambne gradnje, posebno poslije razornog zemljotresa 1979. godine.

“Prekomjerna gradnja nije bila izazvana ni povećanjem broja stanovnika koji bi uslovio takav intenzitet gradnje, jer je demografski rast uglavnom stagnirao ili blago rastao, a nisu bili građeni ni novi privredni objekti koji bi zahtjevali angažovanje nove radne snage a time i potrebu za povećanjem stambene gradnje”, navodi se u izvještaju koji potpisuje Jokić.

U izvještaju je konstatovano i da je paralelno sa radom na izradi Menadžment plana nastajao novi talas urbanizacije koji se posebno odrazio na naselja Kostanjicu, Morinj, Risan, Dobrotu, Prčanj...

Štete izazvane izgradnjom stambenih i turističkih kapaciteta, konstatuje se u dokumentu, nepovratno su uticale na autentičnost i integritet Područja Kotora.

UNESCO je prije nepunih 20 godina dao

upozorenje da prekomjerna i nekontrolisana urbanizacija predstavlja jednu od najvećih prijetnji očuvanu vrijednosti Svjetske baštine Kotora.

Moratorijum na gradnju u tom području uveden je u martu 2017. godine, zbog višegodišnjih upozorenja UNESCO-a da bi Kotor mogao biti skinut sa liste zaštićenih područja, upravo zbog pretjerane devastacije prostora. Vlada u međuvremenu nije produžila moratorijum na gradnju.

Maja BORIČIĆ

DRŽAVA BEZ SLUHA ZA BISERE ARHITEKTURE 20. VIJEKA: ZGRADA „JUGOOCEANIJE” ČEKA ZAŠTITU VEĆ SEDAM GODINA

MINISTARSTVO DALO ZELENO SVJETLO ZA RE-KONSTRUKCIJU, IAKO INVESTITOR NIJE URA-DIO PROCJENU UTICAJA NA BAŠTINU, KOJU JE TRAŽILA UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNIH DO-BARA I KOJU JE TREBALO POSLATI UNESCO-U

Uprava za zaštitu kulturnih dobara (UZKD), ni nakon više od sedam godina, od prihvatanja inicijative za zaštitu nekadašnje upravne zgrade Jugooceanije u Kotoru, nije zaštitila jedan od najznačajnijih objekata moderne arhitekture druge polovine 20. vijeka u Crnoj Gori.

Zgradu Jugooceanije su projektovali poznate jugoslovenske arhitekta Đorđe Petrović, Mateja Nenadović i Đorđe Zloković. Izgrađena je 1967. godine u srcu Kotora, područja koje se od 1979. godine nalazi na Listi svjetske baštine Organizacije Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO).

Osim arhitektonskog značaja, ova zgrada svjedoči i obnovi bokeškog pomorstva sredinom 20. vijeka. Jugooceanija je bila jedna od najvećih kompanija bivše Jugoslavije. Stručnjaci se slažu da bi ovaj objekat trebalo biti upisan kao dio kulturne baštine.

Nevladina organizacija Centar za održivi prostorni razvoj EXPEDITIO je apel za sprečavanje rušenja zgrade Jugooceanije podnijela još 2009. godine, a u novembru 2014. i inicijativu za zaštitu, koju je Uprava prihvatila u januaru 2015. godine i od tada traje postupak za zaštitu tog objekta.

Direktor UZKD Mladen Zagarčanin za Centar za istraživačko novinarstvo Crne Gore (CIN-CG) tvrdi da će zgrada Jugooceanije biti zaštićena do kraja ovog mjeseca.

Vlasnik Jugooceanije i obližnjeg hotela Fjord, koji je takođe bio jedan od bisera arhitekture 20. vijeka, je kompanija Boka Bay Investment. Ova kompanija je odmah nakon preuzimanja srušila hotel Fjord, a na toj lokaciji planirana je izgradnja novog hotela, koja nije počela.

Država je kroz masovnu vaučersku privatizaciju ove objekte prvo predala kompaniji Alfa invest Veselina Barovića, zatim je 2005. kroz stečaj prodala irskim biznismenima, da bi na kraju dopala u ruke kompaniji Boka Bay investment. Za sve to vrijeme, različiti vlasnici nijesu učinili ništa da valorizuju ovaj

prostor. Četvorospratnica rađena u stilu moderne, okružena parkom, u kojem je umjetnički vrijedna skulptura Ruža vjetrova autora Predraga Milosavljevića i Dušana Ljubojevića i bustom Sava Starovića osnivača Jugooceanije, iako zapuštena i dalje odolijeva zubu vremena i čeka da joj se vrati stari sjaj. Na ulazu u zgradu je natpis nekada slavne pomorske kompanije bivše Jugoslavije. Nakon propasti preduzeća, jedno vrijeme su ovaj prostor koristili umjetnici, a korišćena je i za razne sastanke lokalnih organizacija. Međutim, vlasnici su kasnije zabranili ulaz.

Na sajtu Centralnog registra privrednih subjekata vlasnici Boka Bay su Orhan Pelinković, sa deset odsto udjela, dok preostali većinski dio pripada kiparskoj ofšor firmi GB-ACTGROUP LTD, iza koje navodno stoji turski kapital.

I dok traje maratonski proces za zaštitu Jugooceanije pred UZKD, vlasnici su od Ministarstva ekologije, prostornog planiranja i urbanizma (MEPPU), u oktobru prošle godine, dobili urbanističko tehničke uslove (UTU) za rekonstrukciju, dogradnju i prenamjenu Jugooceanije.

Prema dokumentima u koje je CIN-CG imao uvid, Ministarstvo je dalo zeleno svjetlo za rekonstrukciju, iako investitor nije uradio Procjenu uticaja na baštinu, koju je tražila UZKD i koju je trebalo poslati UNESCO-u.

UZKD je, 24. septembra prošle godine, poslala Ministarstvu dokument u kome se navodi da je prije izdavanja UTU neophodno sprovesti Pojedinačnu procjenu uticaja na kulturnu baštinu. Ministarstvo je 12 dana kasnije dalo UTU uslove za gradnju.

Arhitektica Marija Nikolić je za CIN-CG pojasnila da su UTU svedeni na šablon u kojem se mijenja ime investitora i brojevi parcela, a ostatak teksta je uglavnom isti. „UTU se u pravilu izdaju bez izlaska na teren i uvida u svaku konkretnu lokaciju. Ovakav pristup je krajnje birokratizovan, a urbanističko tehnički uslovi postaju samo formalnost. Niti jedan prostor se ne bi smio graditi na takav način, prostor Svjetske baštine ponajmanje“, ocijenila je ona.

REGISTAR KULTURNIH DOBARA NE POSTOJI

Posljednjih decenija zaštićen je jako mali broj kulturnih dobara, a problem je što se ne znamo šta je sve zaštićeno, jer na sajtu UZKD, ni na sajtu Ministarstva prosvjete, nauke, kulture i sporta (MPNKS) nema spiska zaštićenih kulturnih dobara.

Prema Zakonu o zaštiti kulturnih dobara je predviđeno da registar vodi Uprava za zaštitu i da je dostupan javnosti.

Zagarčanin je naveo da registar kulturnih dobara nije objavljen na sajtu, zato što je potpuno netačan, ističući da je taj registar "najveća sramota zaštite našeg spomeničkog blaga, jer ne postoji".

On pojašnjava da je revalorizacija koja je započeta 2012. lažno proglašena završenom 2014. godine, da bi se zatim sjetili da je nevalidna, pa su 2017. odredili rok od pet godina za novu revalorizaciju.

To znači, dodaje, da 22. jula ove godine ističe pravni status za sva kulturna dobra, što bi, ukoliko se posao ne završi, moglo dovesti do ogromnih posljedica.

"Mi imamo samo sedam mjeseci za posao koji se radi pet godina", istakao je direktor Uprave, podsjećajući da je revalorizacija, koja je bila neprecizna, koštala preko milion eura.

Arhitektica je istakla da je zgrada Jugooceanije jedan od najvrijednijih primjeraka arhitekture 20. vijeka, te da s obzirom da se nalazi u kontaktnoj zoni Staroga grada i imajući u vidu njen istorijski značaj, zahtijeva vrlo promišljeno i pažljivo planiranje budućih intervencija na njoj i oko nje.

„Urbanističko tehničkim uslovima moraju predhoditi konzervatorski uslovi, a njima Pojedinačna procjena uticaja na baštinu, koja se dostavlja UNESCO-u na ocjenu“, naglašava arhitektica.

Iz EXPEDITIO su za CIN-CG ocijenili su da je odnos institucija prema zaštiti arhitekture 20. vijeka veoma loš, te da je sistem zaštite kulturne baštine u Crnoj Gori skoro potpuno urušen.

„Posebno ove vrste arhitekture koje nijesu bile u fokusu-arhitektura 20. vijeka, industrijska arhitektura, ruralno nasljeđe, situacija je katastrofalna, mi skoro da nemamo primjere arhitekture 20. vijeka koje su zaštićene, a i ono što jeste je obesmišljeno“, istakli su iz te nevladine organizacije.

Oni apeluju na nadležne da hitno zaštite zgradu Jugooceanije, dodajući da je upravo ovaj proces najjasniji odraz nefunkcionisanja sistema.

„Veliki je problem što podnošenje inicijative za zaštitu, ali ni prihvatanje te inicijative ne garantuje da će objekat biti sačuvan u periodu od podnošenja ili prihvatanja inicijative do njegove eventualne zaštite“, naglašavaju iz EXPEDITIO.

Osim Jugooceanije, samo na prostoru Boke ima još vrijednih objekata iz tog perioda koje bi trebalo zaštititi – bolnica Risan, Lučka kapetanija, hotel Plaža u Zelenici, zgrada Pošte i dio dječje bolnice u Herceg Novom, hotel u Tivtu, čije se rušenje planira...

Tako su, i pored podnošenja inicijativa za zaštitu, već srušeni Auto-kamp u Dobroti, hoteli Mimoza, Plavi horizonti u Tivtu, Jadran u Ulcinju, Dom kulture u Risnu, Virpazar, ali i hotel Durmitor na Žabljaku, dok je hotel Crna Gora u Podgorici rekonstruisan i potpuno izgubio stari izgled, a bašta je uništena...

Međunarodna scena je davno prepoznala arhitekturu 20. vijeka kao dio kultunog nasljeđa, ali Crna Gora to izgleda još ne vidi.

Izložba u Muzeju Moderne umjetnosti (MOMA) Prema betonskoj utopiji: Arhitektura u Jugoslaviji (1948-1980) u Njujorku je dobar primjer. Izložba je postavljena 2018. godine i trajala je više mjeseci, a obuhvatala je oko 400 crteža, fotografija, snimaka iz cijelog regiona iz tog perioda. Od crnogorskih arhitekata predstavljen je rad Svetlane Kane Radović.

U svijetu danas postoje brojne i vrlo značajne inicijative kojima se traži da se arhitektura iz prošlog vijeka zaštiti kao dio baštine, a mnoge zemlje rade na tome.

Lalošević: Jugoceanija- elitni objekat prošlog vijeka

Profesor Arhitektonskog fakulteta i bivši direktor kotorskog Zavoda za zaštitu spomenika kulture (ZZSK) Ilija Lalošević pribojava se da je namjera investitora da sruši zgradu Jugoceanije i na njenom mjestu podigne novu.

Manjinski vlasnik Orhan Pelinković je na pitanje da li namjeravaju da ruše ovaj objekat, te šta su im planovi ukoliko zdanje bude zaštićeno kao kulturno dobro, kratko odgovorio za CIN-CG da planiraju rekonstrukciju, dogradnju i prenamjenu zgrade Jugoceanije i to „strogo poštujući uslove Ministarstva ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, UZKD i ostalih javnih preduzeća“.

Profesor Lalošević podsjeća da su vlasnici Jugoceanije nakon zemljotresa u Albaniji prije dvije godine, tvrdili da je objekat oštećen u potresu. „To je nemoguće, s obzirom da zgrada nije imala nikakvih konstruktivnih oštećenja ni u katastrofalnom zemljotresu na crnogorskom primorju iz 1979.godine. Ako ovom objektu nije mogao nauditi takav zemljotres sa epicentrom u blizini, koji je izazvao ogromna razaranja na crnogorskom primorju, što mu je mogao uraditi zemljotres sa epicentrom u Albaniji“, ocjenjuje profesor.

Više medija je tada prenijelo tvrdnju vlasnika, da je ovaj objekat oštećen u zemljotresu čiji je epicentar bio u Draču.

Lalošević naglašava da je taj objekat izvanredno fundiran i sagrađen, da je konstrukcija stabilna i da to saopštenje vlasnika nije realno. Investitor je, kako nezvanično saznajemo, tražio i dograđivanje objekta i značajne izmjene, kao na primjer rušenje prozora i izgradnju balkona, što bi degradiralo autentičnost objekta. „Izmjene tog obima su nedopustive, ali bi objekat uz neke manje intervencije i poštovanje autentičnosti mogao da se prenamijeni za drugu funkciju, pa i u hotel. Država svakako treba da propiše odgovarajuće uslove, koji će obezbijediti čuvanje izvornog objekta, parternog rješenja, hortikulture i

drugih karakteristika lokacije“, ocjenjuje profesor. Investitori za CIN-CG nijesu htjeli da detaljnije obrazlažu svoje planove.

Jugoceanija je, podsjeća profesor Lalošević, bila jedna od naznačajnijih institucija toga doba u Crnoj Gori, a bila je i pokretač osnivanja tadašnje Više pomorske škole, današnjeg Pomorskog fakulteta Kotor.

Lalošević navodi i da je čuveni profesor Frenk Matero, sa PENN Univerziteta iz Filadelfije, jedan od najboljih konzervatora i zaštitara u SAD, prilikom svoje posjete Kotoru još 2008. Godine skrenuo pažnju na značaj i vrijednosti objekta. „Prilikom obilaska Kotora, čak sa vrha brda gdje se nalazi tvrđava San Đovani, on je uočio kvalitete Jugoceanije, o čemu se kasnije dodatno uvjerio obilaskom iz neposredne blizine, govoreći da se radi o izvanrednom objektu, odličnom primjeru moderne arhitekture sredine XX vijeka“, sjeća se profesor. Postojala je jedno vrijeme ideja, dodaje Lalošević, da se u zgradi Jugoceanije smjeste službe Opštine Kotor, ali to nije realizovano. „Bilo bi idealno da to ostane administrativni objekat, jer je za tu funkciju zgrada i projektovana, ili za neku kompatibilnu, npr. kulturnu namjenu. Ova zgrada, kao i mnoge slične, trebala je da ostane opšte dobro. Država bi i sada mogla da je ponovo otkupi, ili razmijeni za neku drugu nekretninu, kad već svojevremeno nije htjela ili umjela da je sačuva u svom vlasništvu“, zaključio je profesor.

Uprava: Jugoceanija će biti kulturno dobro do kraja mjeseca

Direktor UZKD Mladen Zagarčanin za CIN-CG tvrdi da je postupak oko zaštite Jugoceanije završen, kao i za utvrđenja iz 19. vijeka Arza na Luštici i Tabija u Sutomoru. Svi ovi objekti će, tvrdi Zagarčanin, do kraja februara postati zaštićena kulturna dobra.

„Zašto nije nešto, što je inicijativa iz 2016. godina, valorizovano tada, treba da pitate tadašnju direktoricu, uzgred bi mogla

da objasni i zašto je Mamula, zaštićeno kulturno dobro sada hotel kockarnica, zašto je dala dozvolu za Kostanjicu, Jadran u Perastu, Verige...“, naveo je Zagarčanin.

Direktorica ove ustanove je, od jula 2013. do maja 2018. godine, bila Anastazija Miranović. Zagarčanin je na čelu Uprave od avgusta prošle godine.

On pojašnjava da je Ministarstvo kulture još 2012. godine pokrenulo inicijativu da svaka opština predloži svoje kulturno dobro rađeno u 20. vijeku, te da je napravljena lista od 48 spomenika. Međutim, do danas je zaštićeno samo njih pet i to svi u Podgorici – Labud plaža, zgrada Pošte i Opštine, zgrada muzičke škole Vasa Pavić i hotel Podgorica.

„Nama nije jasno zašto su sve ostale inicijative odbačene. Nakon vlasti koja je krmčila kulturna dobra, predstoji nam mnogo toga da zaštitimo, između ostalog to su i spomenici 20. vijeka“, dodaje direktor Uprave.

Odgovarajući na pitanje CIN-CG zašto Uprava sama ne pokreće postupke za zaštitu kulturnih dobara, Zagarčanin kaže da je Uprava pokrenula postupke za zaštitu Arze i Tabije, ali i mosta na Đurđevića Tari.

„Završićemo i Bihor, srednjovjekovni grad, Vrmac i još nekoliko drugih. Ali, mi prvo moramo sjesti sa ljudima iz vlasti i dogovoriti novu sistematizaciju, moraju se zaposliti mladi ljudi, arhitekta, istoričari umjetnosti, arheolozi, konzervatori...“, ocjenjuje Zagarčanin.

On dodaje da Uprava ima veliki problem sa kadrom, te da je nemoguće završiti sav posao sa 40 radnika.

I enterijer, kao i ambijent je važno zaštititi

U Zakonu o zaštiti kulturnih dobara piše da je kulturno dobro svako nepokretno, pokretno i nematerijalno dobro za koje je utvrđeno da je od trajnog istorijskog, umjetničkog, naučnog, arheološkog, arhitektonskog i drugog društvenog značaja, te da može biti u državnoj ili privatnoj svojini.

Takođe pod kulturnim dobrom se smatra i okolina koja čini cjelinu, ali i enterijer.

FABRIKE SMO ZAUVIJEK IZGUBILI

Stručnjaci ističu da su i drugi objekti arhitekture 20. vijeka rezultat veoma kvalitetne arhitektonske jugoslovenske škole i većina njih posjeduje značajnu vrijednost.

„Fabrike koje su mogle biti sačuvane i biti vrlo atraktivne smo zauvijek izgubili. Poznati primjer Tejt galerije u Londonu, gdje je stari fabrički kompleks pretvoren u jedan od najznačajnijih centara umjetnosti“, navode iz EXPEDITIO.

Stručnjaci takođe ističu da su enterijer i okolina objekta veoma važni, i da čine integralni dio kulturnog dobra, te da ih je neophodno čuvati gotovo podjednako kao i sam objekat. Profesor Lalošević ističe da, kada je u pitanju zgrada Jugooceanije da je i park veoma važno zaštititi kao sastavni dio objekta.

„Nije u pitanju samo zaštita objekta, već i njegovog ambijenta i parka, fontane, skulpture ruže vjetrova, ali i najznačajnijih karakteristika enterijera“, naglašava on. Podsjeća da je već velikim dijelom uništena pokretna imovina „Jugooceanije“, pokretni fond, gotovo sav namještaj, arhiva. U Zakonu piše i da se prethodna zaštita uspostavlja na dobru za koje se pouzdano vjeruje da ima kulturnu vrijednost, radi sprečavanja uništenja, oštećenja ili nestanka.

„Veoma je značajno što u zakonu postoji mogućnost da svi koji smatraju da određeni objekti imaju kulturnu vrijednost mogu da pokrenu postupak, ali bi služba zaštite morala sama da štiti ono što je najvrednije u Crnoj Gori, a to se ne dešava“, pojašnjavaju iz nevladine organizacije EXPEDITIO.

Stručnjaci dodaju da bismo već trebali da imamo zaštićene sve te objekte da služba zaštite funkcioniše.

Nažalost, inicijative za zaštitu najčešće nisu imale efekta, ističe Lalošević, jer se svojevremeno i iz rukovodstva uprave tvrdilo da služba zaštite ne smije biti biznis barijera. Stručnjaci pojašnjavaju da prihvatanje inicijative nije dovoljno, te da sve dok se objekat pravno ne zaštiti,

prijeti opasnost da bude srušen.

Sistem zaštite pada pred naletom investitora

Lalošević podsjeća da je u Tivtu srušen jedan veoma vrijedan arhitektonski objekat iz tog perioda – hotel Mimoza. Ne samo što je srušen, dodaje, nego se na tom mjestu umjesto hotela, grade kondo apartmani, odnosno stanovi za tržište.

„Investitori, naravno, najviše vole gradnju stanova, zato što se takvom gradnjom ogromna zarada realizuje za godinu ili dvije, a kod hotela je potrebno mnogo više vremena da se uloženo isplati i otpočne zarađivati. Država mora nametnuti, forsirati i podsticati hotele, a ne apartmanska naselja“, ocjenjuje profesor. On podsjeća da su brojni naši stari hoteli bez potrebe srušeni nakon zemljotresa 1979. a mogli su biti sanirani i restaurirani, ali su se preferirali novi, veći i „ljepši“. „Tako je stradao stari hotel Boka u Herceg Novom, hotel Slavija u Kotoru, Avala u Budvi, hotel Jadran u Ulcinju, hotel Grand na Cetinju, stara austrougarska bolnica u Kotoru, dom kulture u Risnu-većina tih objekata se mogla sanirati, da je bilo svijesti o njihovoj vrijednosti i značaju“, podsjeća bivši direktor ZZSK.

Bolnica u Risnu, dodaje on, djelo čuvenog arhitekta i profesora Milana Zlokovića, trenutno je u nekoj vrsti veće rekonstrukcije, a trebalo bi biti zaštićena. „Još su autentični djelovi fasade, holovi, stepeništa, dvorišta“, ističe on.

Lalošević dodaje da bi trebalo zaštititi i objekat Lučke kapetanije u Kotoru, takođe djelo Zlokovića.

Hotel Plaža u Zelenici, podsjeća Lalošević, je trenutno najstariji sačuvani hotel u Crnoj Gori, građen 1902. godine. „To je ujedno i jedini sačuvani hotel sa početka 20. vijeka u Crnoj Gori, mogao bi biti restauriran poput hotela te vrste širom svijeta“, navodi Lalošević. Bitke za Podgorički Kino Kultura i hotel Crna Gora, kao i za stari hotel Durmitor na Žabljaku, sa aspekta zaštite su izgubljene, naglašava profesor Arhitekstonskog fakulteta.

„Hotel Podgorica je konačno stavljen pod zaštitu, ali je njegova vrijednost kao kulturnog dobra u međuvremenu umnogome degradirana gradnjom višespratnice u neposrednoj blizini“ ocjenjuje profesor Lalošević. Zaštita kulturnih dobara zavisi prevashodno od političke volje, to jest da li će vlast to čuvati za svoje strateške partnere ili će baštinu čuvati kao neponovljiv i vrijedan resurs, na osnovu koga će razvijati zemlju.

„Staro ljetovalište Opatija uspjela je da sačuva najveći broj hotela starih preko 100 godina. Na taj način je sačuvala duh tog vremena i na njemu i danas gradi elitni turizam. Sličnih praksi ima puno i u širem okruženju, na primjer Venecija, Ravelo, Kapri u Italiji“, zaključuje Lalošević.

Maja BORIČIĆ/Miloš RUDOVIĆ

NAUČNICI UKAZUJU NA NEGATIVNE POSLJEDICE KRUIZING TURIZMA U BOKI, NADLEŽNI NE VIDE PROBLEM: KRUIZERI UGROŽAVAJU I BAŠTINU

JEDAN OD GLAVNIH ZAGAĐIVAČA SA
BRODOVA POSEBNO JE ŠTETAN PO KAMENE
STRUKTURE, KOJE SU GLAVNO OBILJEŽJE
KOTORSKE ARHITEKTURE

Sumpor-dioksid (SO₂), jedan od glavnih zagađivača sa kruzera, posebno je štetan po kamene strukture, koje su glavno obilježje kotorske arhitekture i kulturne baštine ovog jedinstvenog predjela.

Područje Kotora, koje se od 1979. godine nalazi pod zaštitom Organizacije Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO), ugostilo je od obnove nezavisnosti do kraja prošle godine oko 4.800 brodova, sa kojih je stiglo više od četiri miliona putnika.

“Svjedoci smo gustog dima koji se nadvija nad zalivom dok u njega uplovljavaju kruzeri. Jedan od sastojaka ovog dima je i sumpor. Kruzeri uglavnom koriste gorivo koje nije kvalitetno, sa visokim procentom sumpora”, tvrdi u razgovoru za Centar za istraživačko novinarstvo Crne Gore (CIN-CG) konzervatorica-restauratorica Centra za konzervaciju i arheologiju Jasminka Grgurević.

Za ovu turističku sezonu slavodobitno se najavljuje veliki broj kruzera u zalivu, a slabo ko razmišlja kakve posljedice ovi mega brodovi ostavljaju na zaštićeno područje.

Stručnjaci za CIN-CG ističu da kruzeri ispuštaju velike količine različitih otrovnih čestica i gasova, ali da je po kamene strukture sumpor posebno štetan, jer u kontaktu sa atmosferom dolazi do stvaranje sumporne kiseline i kisele kiše.

Iz Centra za konzervaciju i arheologiju (CKA) ističu da kisele kiše najštetnije utiču na sve materijale graditeljskog nasljeđa, naročiti u područjima gdje su padavine česte i ukoliko se nalaze u blizini slanih voda, kao što je slučaj sa Kotorom. Sumpor ubrzava razgradnju kamena.

U prisustvu produžene vlažnosti, krečnjački materijal se pod dejstvom sumpora pretvara u takozvani gipsani kamen, koji prilikom kristalizacije značajno povećava svoju zapreminu i tako izaziva unutrašnja naprezanja i destrukciju kamena.

Grgurević objašnjava da je za gradnju u zaštićenom području kroz istoriju u najvećoj mjeri korišten tamošnji krečnjak, ali i različite vrste uvezenog kamena.

“Kamen je nerijetko dopreman brodovima iz korčulanskih, bračkih ili mletačkih kamenoloma. Uvezeni kamen koristio se za izradu dekorativnih elementa na fasadama, a nekada su oblagane i fasade u cjelini”, kazala je Grgurević za CIN-CG.

Navodi da su fasade nekih od najimpozantnijih građevina na području Kotora izrađene od korčulanskog kamena – Bogorodičin hram na Prčanju, prednje fasade crkve Svetog Eustahija u Dobroti i crkve Pomoćnice kršćana na Mulu.

Štetnim uticajima sumpora posebno su izložene tzv. meke vrste kamena, primjera radi krečnjaci od kojih je sagrađen veliki broj objekata na području Kotora, između ostalog i gradski bedemi.

“Moguće je da ovi uticaji sumpora danas nijesu optički sagledivi, ili se zbog nepoznavanja materije tumače kao mehanička oštećenja kamena, ali nesporno je da postoje i da mogu izazvati dugotrajna i ozbiljna ‘oboljenja’ kamena”, kazala je Grgurević.

Podsjeća da su istraživanja koja su rađena u Parizu 1960-ih godina pokazala da se povećan procenat sumpora u vazduhu zadržava na kamenu i mijenja njegovu površinu pretvarajući je u kalcijum-sulfat za oko 50 odsto, te da istovremeno prodire i u dubinu kamena.

Pored sumpora, ugljen-dioksid i azot, koje takđe emituju kruzeri, nanose štetu.

“Istraživanja uticaja gasova koje emituju kruzeri u zalivu na kulturna dobra i područje nijesu rađena”, kaže Grgurević i ističe da bi zbog velikog broja brodova bio neophodan monitoring i zaštita od negativnih uticaja.

Prelaziti na kvalitetnije gorivo

Profesor Nikolić u sjedištu CIIP-a – Foto: Miloš Rudović

Stručnjaci su saglasni da bi kruzeri trebalo da prelaze na kvalitetnije gorivo, sa manje sumpora, jer se tako smanjuju i ostale čestice.

Profesor Pomorskog fakulteta Danilo Nikolić pojašnjava da se sumpor dioksid nalazi u gasovima kao posljedica sagorijevanja fosilnih goriva. Ističe da bi

rješenje bilo da se smanji protok i drumskog i pomorskog transporta, ali i da je važno čišćenje građevina od bakterija koje utiču na razlaganje kamena.

“Postoje i nove tehnologije koje bi mogle značajno zaštititi razlaganje krečnjaka i uništavanje građevina”, navodi Nikolić.

Profesor sa američkog Univerziteta Džons Hopkins, Rajan Dejvid Kenedi, za CIN-CG takođe ističe da na građevine mogu da utiču kiseline koje je podstaklo zagađenje.

“Teško loživa ulja (HFO) imaju visok sadržaj sumpora i to je razlog za zabrinutost. Zagađivači kao što je sumpor dioksid su veoma štetni za infrastrukturu. Čistija goriva mogu smanjiti probleme zagađenja vazduha i štetne efekte na građevine”, kazao je Kenedi, ističući da je on mjerio suspendovane PM čestice na palubama kruzera, ali ne i količine sumpor dioksida.

Uz dim i maglu, sumpor dioksid je glavni uzrok nastajanja “smoga”, koji pored toga što štetno utiče na biljke i ljude djeluje i korozivno na konstrukcijske materijale, kamen, beton, željezo. Na spomenicima kulture često se zbog toga stvaraju crne naslage.

“Problem je korozivno dejstvo na konstrukcijske materijale, kao i krovne pokrivače, posebno ako su rađeni od metalnih legura, i mogu imati izuzetno velike posljedice na nepokretnu kulturnu baštinu”, kazali su za CIN-CG iz Centra za konzervaciju i arheologiju.

Direktor kotorskog ogranka Centra za konzervaciju i arheologiju Boris Kustudić za CIN-CG naglašava da mi nemamo istraživanja o uticaju kruzera na građevine, ali da su oni ispitivali kotorske bedeme koji su, ističe, potpuno zapušteni, imaju puno pukotina i na njih su potvrđuje prevashodno uticale kisele kiše i lišajevi. Ističe da je neophodno redovno održavati kotorske bedeme i pravilno ih valorizovati, jer se, kako je ocijenio, to do sada radilo nestručno i laički.

Mjerna stanica u Kotoru postavljena tek pred pandemiju

Prema svim međunarodnim istraživanjima, puno se veća količina

sumpora emituje iz kruzera, nego iz vozila.

“Kruzer MS Rotterdam emituje istu količinu sumpora u tri mjeseca, kao 12 miliona automobila tokom godine”, navodi se u analizi Cruise market watcha, sajta koji se bavi istraživanjem kruzera.

Iako su međunarodna istraživanja pokazala da kruzeri važe za jednog od najvećih zagađivača, Kotor je vjerovatno jedina evropska luka za putničke brodove u kojoj je vazduh, prema zvaničnim podacima, odličnog kvaliteta.

To je najvjerovatnije zbog toga što je, prema istraživanju CIN-CG, jedina mjerna stanica Agencije za zaštitu životne sredine (EPA) u tom gradu postavljena svega nekoliko mjeseci prije izbijanja pandemije koronavirusa, koja je, između ostalog, dovela i do obustave kruzining turizma.

Ovogodišnja sezona u Kotoru je počela krajem februara, kada je u zaliv uplovio kruzer “Bolette”. Tada je oprema koju je nedavno postavio Centar za istraživanje, inovacije i preduzetništvo (CIIP) pri Pomorskom fakultetu zabilježio drastičan rast štetnih PM2.5 i PM10 čestica.

Profesor Nikolić, koji vodi CIIP, ističe da je neophodno da se kontroliše koje vrste goriva sagorijevaju prilikom sidrenja kruzera. Bilo bi dobro i da se smanji maksimalni broj kruzera na dan, ali i da se neki kruzeri prebace u luku Zelenika.

CIIP Pomorskog fakulteta je uradio procjenu emisije štetnih gasova i čestica od kruzera u zalivu za 2015. godinu. Po toj procjeni, tada je moglo biti emitovano gotovo osam tona sumpor dioksida u lakom, a preko 418 tona u teškom gorivu koje koriste kruzeri.

Situacija bi trebalo da bude jasnija sredinom godine, kada, osim mjerne stanice EPA, na različitim djelovima zaliva budu postavljene četiri mjerne stanice CIIP.

“Pomoću uređaja pokušaćemo da ustanovimo trend zagađivača u vazduhu sa dolaskom i odlaskom kruzera”, pojašnjava Nikolić za CIN-CG.

U zalivu trenutno može da pristane više kruzera odjednom. Glavni vez je kod Starog grada. Tu su još tri sidrišta – jedan preko puta Luke Kotor, drugi ispred Pomorskog fakulteta, a treći u Ljutoj. U toku dana su,

NORVEŠKA TRAŽI KRUZERE NA ELEKTRIČNI POGON, HRVATSKA OGRANIČILA BROJ

Profesor Nikolić ističe da je u Norveškoj za Geiranger fjord, koji je vrlo sličan našem zalivu i takođe pod zaštitom UNESCO, njihova vlada odredila da bi kruzeri koji ulaze u fjord do 2026. godine trebalo da obezbijede brodove na električni pogon.

"Problem jeste da se napravi kruzer na električni pogon, ali bi se mogli kruzeri sidriti van tog fjorda i ići manjim brodovima na električni pogon do tamo. Tako nešto bi trebalo uraditi i ovdje", ocijenio je profesor Pomorskog fakulteta.

U Dubrovniku u luci postoje sistemi koje prate zagađivače u vazduhu sa dolaskom i odlaskom kruzera, ograničili su broj kruzera, kao i mjesto sidrenja... a pod uticajem UNESCO i broj putnika koji mogu posjetiti grad unutar njegovih bedema.

prema nezvaničnim informacijama, u Kotor uplovljavala i po četiri broda.

Profesor Nikolić objašnjava da bi trebalo vidjeti koja od tih pozicija ostavlja najmanje čestica u zalivu.

"Možda bi trebalo da se sidre u Tivatski zaliv, a onda da se električnim plovilima putnici dovoze do Kotora. Autobusi nijesu rješenje, opet će zagađivati okolinu", ocjenjuje profesor.

Sa brodova 20 puta veće zagađenje nego u prometnoj ulici

Predstavnici kotorskog i splitskog Pomorskog fakulteta izračunali su da su kruzeri 2018. godine u Boki, između ostalog, emitovali 63,9 tona sumpordioksida, a 62,4 tona PM čestica, navodi se u istraživanju objavljenom u naučnom žurnalu "ToMS".

Njemačka NVO Nature and Biodiversity Conservation Union (NABU) je tajno izmjerila da je na palubi jednog putničkog broda koncentracija opasnih čestica za 20 puta veća nego u prometnoj ulici i 200 puta

više nego na čistom vazduhu.

Profesor Kenedi objavio je početkom 2019. godine izvještaj "Istraga o zagađenju vazduha na palubi četiri kruzera". Istraživanje je pokazalo da su "koncentracije PM čestica na palubi ovih brodova uporediva sa koncentracijama izmjerenim u zagađenim gradovima, uključujući Peking i Santjago". Kineska i čileanska prijestonica uglavnom su u samom vrhu lista najzagađenijih gradova u svijetu. U Kotoru je najmanje jedne godine uplovljavao brod kompanije "Karnival", čije je kruzere Kenedi ispitivao.

Kenedi, u razgovoru za CIN-CG, navodi da bi idealno bilo da kruzeri ne budu na pogon od fosilnih goriva, te da je jedan od načina da se poboljša situacija da se pređe na čistija goriva i postavljanje filtera na kruzerima.

Crna Gora je još u martu 2013. godine potvrdila Aneks 6 Konvencije MARPOL, kojim je ograničena emisija zagađivača sa brodova, uključujući i kruzere. U evropskim lukama dozvoljena mjera za količinu sumpora u gorivu je 0,1 odsto.

Inspektor Inspekcije sigurnosti plovidbe Željko Lompar je za CIN-CG rekao da su vršili kontrolu tankova na brodovima.

"Prije nego brod dođe, ali i kod najave isplovljenja, dužan je da inspekciji pošalje količinu svakog goriva po tankovima. Upoređenjem dva stanja lako se utvrdi koje je brod gorivo trošio u luci Kotor", naveo je on.

Dodaje da je inspekcija utvrdila nepravilnosti jedino kada je "očigledan crni dim izlazio kao pojačana emisija ugljen-dioksida", ali da nijesu izricali kazne, jer se radilo o greškama na uređajima (kotlovi ili generatori).

On pojašnjava da mjerenja sumpora u gorivu vrše laboratorije i inspektor ako posumnja na kvalitet goriva.

"U Crnoj Gori do sada nijesmo imali takve slučajeve", kazao je Lompar.

Nadležni tvrde da je vazduh za peticu

Mada je postavljena u oktobru 2019. godine, podaci sa mjerne stanice EPA, u

naselju Dobrota, se nijesu ni mogli smatrati u potpunosti relevantnim, jer, prema podacima CIN-CG-a, nije bila servisirana. Taj problem je, zbog tenderskih procedura, riješen nakon više od dvije godine u decembru 2021.

“Pošto nismo imali kruzere dvije godine, ova mjerenja koja imamo možemo nazvati nekim nultim stanjem. Ako se desi da kad krenu kruzери, mi registrujemo promjenu koncentracija, to već inicira na to da se uticaj desio i to već vodi ka tome da razmatramo uvođenje novih parametara i novih mjernih mjesta”, pojašnjava savjetnica EPA za kvalitet vazduha Gordana Đukanović.

Stanicu iz Tivta, dodaje ona, premjestili su u Kotor upravo zbog kruzera. Ona pojašnjava da mjerna stanica mjeri glavne zagađivače iz drumskog i pomorskog saobraćaja.

Na pitanje zašto je mjerna stanica u Kotoru postavljena tek krajem 2019, objašnjava da su sredstva odobrena 2014, ali da su opremu dobili tek u aprilu 2019. godine.

“Za devet stanica koje trenutno imamo samo za održavanje potrebno je 300.000 eura godišnje”, navodi Đukanović.

Zaključuje da su i opštine propustile da izvrše lokalni monitoring, te da jedino Podgorica ima opštinsku stanicu za mjerenje vazduha.

Lokalna samouprava po Zakonu o zaštiti vazduha može sama da vrši monitoring zagađenja vazduha.

Opština Kotor nije iskoristila ovu mogućnost, a novinarima CIN-CG-a nijesu pojasnili zašto. Iz Opštine su istakli da kruzери koji uplovljavaju u zaliv poštuju međunarodne standarde koji se tiču unutrašnjih voda i nadzor nad tim sprovodi Luka i inspektori sigurnosti plovidbe.

“Brodovi moraju imati Međunarodno svjedočanstvo o sprečavanju zagađenja vazduha, emisijama iz motora i potvrdu o karakteristikama pogonskog goriva”, navode iz kotorske Opštine.

U Studiji procjene uticaja boravišnog i kruzering turizma na istorijsko jezgro Kotora, koja je rađena još 2014. godine, navodi se da se turisti sa kruzera u prosjeku zadržavaju oko sedam sati. Putnika sa kruzera je 1990.

godine bilo tek oko 11.000, dok je 2014. taj broj porastao na čak 305.000.

“Masovnost koja karakteriše kruzering turizam (ali i izletnički turizam – turisti koji dolaze izletničkim autobusima i ostali gosti) može prouzrokovati povećanje buke, gužve, otpada, promjenu namjene poslovnih prostora...”, dodaju iz Opštine.

Sa druge strane, ističu, da se pozitivni uticaji ogledaju kroz prihode od naplate turističkih taksi i lučkih usluga, potrošnja u ugostiteljskim i prodajnim objektima.

“Prihode koje ubira opština po ovom osnovu ima značajno učešće u budžetu, iz koga se izdvajaju sredstva za održavanje i rekonstrukciju objekata kulturne baštine”, zaključuju iz kotorske Opštine.

Oni nijesu željeli da kažu koliko opština godišnje prihoduje od kruzering turizma.

Prosječno je godišnje bilo po više stotina brodova i po više stotina hiljada turista u Kotoru, sve do 2020. godine, kada je svijet zahvaćen pandemijom koronavirusa. Te godine uplovilo je samo devet brodova sa 3.905 putnika, dok je 2021. godine taj broj porastao na 64 broda i 9.139 putnika. Ovdje su uračunate i jahte i putnici sa jahti.

U izvještaju Turističke organizacije Kotor (TOK) se napominje da se grad, u vrijeme intenzivnog boravka kruzera, suočava sa saobraćajnim gužvama, a da se gradska privreda u velikoj mjeri oslanja na prihode od izletničkog turizma, što iz Starog grada istiskuje djelatnosti koje su potrebne za funkcionisanje domicilnog stanovništva.

Mještani sa kojima smo razgovarali takođe su ukazali da su zbog podignutih cijena rente iz Starog grada istisnute desetine lokalnih privrednika, uglavnom zanatlija, te da su oni ustupili mjesta restoranima i suvenirnicama.

Iz Ministarstva kapitalnih investicija (MKI) su za CIN-CG rekli da je najavljeno da će ove sezone oko 250 kruzera uploviti u zaliv, ali nas za pitanja o eventualnom ograničenju broja brodova koji mogu u isto vrijeme uploviti u zaliv i promjeni mjesta sidrenja upućuju na Luku Kotor, a Luka Kotor na njih.

I dok institucije prebacuju nadležnost jedni na druge, osim neispitanog uticaja na građevine i zagađenje vazduha, Crna

Gora još nije ispitala ni uticaj kruzera na morski ekosistem.

Veliki problem mogu da predstavljaju i balastne vode sa kruzera. Direktor Instituta za biologiju mora Aleksandar Joksimović kazao je da je u planu da se sprovede monitoring uticaja kruzera na morski ekosistem Boke. "Kada će on biti odobren, za sada nemamo informaciju", kazao je on kratko za CIN-CG.

Iz Ministarstva ističu da su budžetom za ovu godinu planirana određena sredstva za izradu analize optimizacije pomorskog saobraćaja u Bokokotorskom zalivu u cilju unapređenja sigurnosti pomorske plovidbe i umanjenja njegovog uticaja na biodiverzitet mora i druge parametre životne sredine.

"Smatramo da će kvalitetna analiza, ali i konkretizovanje saradnje na relaciji MKI, Agencije za zaštitu životne sredine, Fakulteta za pomorstva Kotor i Luke Kotor doprinijeti zaštiti ovog područja", zaključuju iz MKI.

Sistem planiranja i uređenja prostora na Području Kotora doveo je do haosa u ovom kraju koji je dio Svjetske baštine.

- Potrebno je hitno sprovesti značajne reforme kako sistema planiranja i uređenja prostora, tako i zaštite kulturnih dobara da bi se zaustavile devastacije.

- Neophodna je usklađenost sa ekonomskim i turističkim razvojem, uz zaštitu prirode i drugih srodnih oblasti, kako bi Područje bio cjelovit, usklađen i efiksan sistem.

- Institucije za zaštitu, upravljanje i planiranje ovog Područja moraju biti značajnije osnažene kako u kadrovskim tako i stručnim segmentima.

- Neophodno je u svim koracima zaštite, planiranja i upravljanja prostorom obezbijediti potpunu participaciju svih zainteresovanih strana.

- Važeći Prostorno urbanistički plan opštine Kotor ne predstavlja dokument koji garantuje niti očuvanje Područja Kotora niti njegov razvoj i prosperitet, a takođe ne nudi rješenja za mnoge konflikte u prostoru koji već postoje a, nažalost, i neke nove će otvoriti.

- Potrebno je naći sistemsko rješenje kako da se nedostatak kvalitetnog i razvojnog prostornog plana riješi, tako da bude garant da će svaka intervencija u prostoru biti doprinos očuvanju Područja i podizanju kvaliteta.

- Podsticati dijalog na svim nivoima. Jedino otvorenim dijalogom, razmjenom znanja, konstruktivnim diskusijama, i sl. možemo istinski promijeniti i unaprijediti kompletan ambijent.

- Svi akteri, bilo da su oni stanovnici, investitori, projektanti, planeri, donosioci odluka, graditelji ili inspekcije, trebalo bi da preuzmu dio odgovornosti za trenutno stanje.

- Neophodno je identifikovati propuste i probleme u svakom od sektora, sankcionisati odgovorne i postaviti sistem tako da se greške više ne događaju.

- Neophodno je i osnaživati cjelokupnu zajednicu koja će biti svjesna izuzetne univerzalne vrijednosti Područja na kojem živi i na taj način zajednički braniti svoje interese bilo da su oni ugroženi od strane krupnog kapitala ili pretjerane centralizacije od strane loših zakonskih rješenja.

- Potrebno je unaprijediti status Savjeta za upravljanje Područjem Kotora kako bi to tijelo postalo efikasan i siguran upravljač.

